

KRIJGSGESCHIEDKUNDIGE STUDIE OVER DE VERDEDIGING
DER BATAAFSCHE REPUBLIEK IN 1799

DOOR

G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN.

(*Vervolg van N°. 6, bladz. 324.*)

Na dezen blik op het officierskorps moeten we wat nader kennismaken met den troep. Toen in het begin van 1795 het leger in een toestand van desorganisatie verkeerde en de Fransche Generaals zelfs hun beschermenden invloed moesten doen gelden (1), meende ook de Generaliteit een opwekkend woord te moeten doen hooren en werd eene Proclamatie uitgevaardigd, waarbij, in den geest van dien tijd, de schoonste vooruitzichten aan den krijgsman werden voorgespiegeld (2). Men oordeele!

Nederlandsche krijgslieden! Gijlieden zijt als al uwe medeburgers gelijk en vrij. Uw bloed zal niet meer stroomen om het gewelddadig gezag te doen gelden of de trotsche heerschzucht te doen zegepralen. Neen! Medebroeders! gij zijt nu ontslagen van den eed, welken gij aan den gewezen kapitein-generaal gedaan hebt. Gij zult voortaan strijden onder de banieren der vrijheid, voor uw vaderland, voor uwe haardsteden, voor uwe vrouwen en kinderen. Gij zult u vrijelijk echtgenooten mogen verkiezen en zonder daartoe eenig verlof van uwe bevelhebbers noodig te hebben, zult gij de eerwaardige namen van mannen en vaders kunnen dragen! De trotsche hoogmoed zal u niet meer als slaven behandelen: de stok, die alleen ter drijving van het redeloze vee, maar voor geene vrije menschen geschikt is, zult gij niet meer gevoelen; de oude grijze krijgsman zal niet meer staan onder de bevelen van onbesuisde jongelingen. — Neen! deugd, bekwaamheid en verdiensten zullen voortaan de rangen uwer officieren aanwijzen: gij allen kunt tot de hoogste trappen in den dienst geraken. — Gij zult geen oogeblik langer in den dienst behoeven te blijven dan gedurende den tijd dat gij u verbonden hebt: geene listen zullen u daartoe opnieuw verplichten. Uw vrije wil alleen zal u verbinden: gij zult, zoodra de armee hervormd en op een beteren voet gebracht is, beter gekleed en gevoed worden, enz. enz.

(1) Zie N°. 6, bladz. 306.

(2) VAN DER AA, vierde deel, bladz. 12.

De werkelijkheid, zooals die door de reorganisatie in het leven werd geroepen, verschilde wel eenigszins van het hier geschetste beeld. De soldijen bedroegen b. v. per dag voor een grenadier $5\frac{1}{2}$ (1), voor een fuselier 5, voor een jager 6, voor een ruiter, een pontonnier en een mineur 7 stuivers. Daarvan moesten echter worden gekort voor het Bureau van gezondheid een halve stuiver 's weeks, voor het onderhoud der wachtjassen een kwart stuiver, en in sommige garnizoenen ook voor logement en fournitures. Zoo werd bij resolutie van het Comité te lande van 20 Juni 1797 bepaald, dat ieder militair, om het even van welk wapen, die in *den Haag* in bezetting lag, op zijne soldij 4 stuivers 's weeks moest gekort worden voor logement en fournitures; daarenboven moest ieder ruiter voor stalling van zijn paard betalen $3\frac{1}{2}$ stuiver 's weeks. Genoot de man slechts logement zonder fournitures, dan betaalde hij $1\frac{1}{2}$ stuiver en, zoo hij fournitures zonder logement bekwam, $2\frac{1}{2}$ stuiver. Van het overige moest hij zich zelve van al het noodige voorzien.

Voor al de kolonel Du RUI van het 1e regiment Cavalerie kwam dikwijls met kracht voor de belangen van zijne manschappen op. Zoo diende hij reeds den 7den December 1795 aan het Comité te lande zijn beklag in over de duurte der levensmiddelen in *den Haag* en betoogde hij daarbij de onmogelijkheid, zoowel voor den ruiter om toe te komen, als voor de compagnie, om zich al het noodige aan te schaffen.

Zonder daarover wijdloopiger uit te wijden, zij 't mij gepermitteerd, aan dit Comité eene précise berekening te doen van de tegenwoordige positie van een ruiter met opzicht eenvoudig tot zijn levensonderhoud en zoo is 't, pro rato, met allen zonder onderscheid van rang of qualiteit. 't Land geeft aan den ruiter 's weeks 49 stuivers; hiervan wordt hem alleenlijk afgehouden een halve stuiver tot contributie voor 't Bureau van gezondheid; dus blijft hem zuiver over $48\frac{1}{2}$ stuiver. Daarvan heeft hij 's weeks noodig: aan 9 fl brood f »—15—12, aardappelen met vet f 1—1—», 1 fl boter f »—7—», haarpoeder, geelsel, was f »—3—», EENS vleesch f »—2—4; somma f 2—9—; dus een halve stuiver meerder uitgaven dan inkomen, en dat nog wel voor een armoedig bestaan: waaruit zal nu waschgeld, tabak, en van tijd tot tijd een eenvoudige borrel, benevens nog andere verscheidene kleine noodwendigheden komen?

Hij zond hierbij tevens eene gespecificeerde rekening in van hetgeen ten behoeve eener compagnie ($\frac{1}{2}$ eskadron — 74 man) jaarlijks uit de ritmeesterskas moest worden betaald aan remonteering, kleeding, fourage, beslag, stalgereedschappen, huur van de manége, van 't magazijn, van de bedden, enz. De daarvoor benoodigde som »alles ten zuinigste berekend en vele artikelen op lager prijs gesteld als die tegenwoordig kosten» bedroeg f 17912—14—7; het land betaalde voor de compagnie jaarlijks f 11544, zoodat de uitgaven de

(1) Door het Comité te lande was voorgesteld 6 stuivers; deze vermindering tot $5\frac{1}{2}$ st. is de eenige wijziging, door de Staten-Generaal in het plan van organisatie aangebracht.

ontvangsten met f 6368—14—7 jaarlijks overtroffen. Het gevolg van deze mededeelingen was, dat het Comité »provisioneer en zoolang deze omstandigheden aanhouden” aan het 1ste regiment Cavalerie extraordinair een daalder 's weeks toelegde ten behoeve van elk paard (1).

Het regiment schijnt toen gratis slaapfournitures in gebruik te hebben gehad van 't Comité militaire van *Holland*; eenigen tijd daarna werden die evenwel opgeëischt. Den 29sten Februari 1796 richtte DU RIJ zich daaromtrent als volgt tot het Comité te lande:

Het Comité militaire van *Holland* eischt van het 1ste regiment Cavalerie de restitutie der fournitures, die het gemelde regiment uit 's lands magazijn ontvangen heeft, om die vervolgens te kunnen doen uitgeven aan de 7de halve brigade.

Wanneer dit van het regiment gevorderd wordt, moeten de manschappen van hetzelfde, even gelijk hunne paarden, op stroo liggen; want het regiment is onmachtig om de huur der benoodigde fournitures (verondersteld dat men die te huur konde krijgen) op te brengen, veel minder om die aan te schaffen.

De ondergeteekende verzoekt derhalve de intercessie van dit Departement, om die fournitures te mogen behouden, en om aan 't Comité van *Holland* te doen remarqueeren, dat het 1ste regiment Cavalerie zich totnogtoe, zoo min als andere regimenten, onwaardig gemaakt heeft, om als menschen getraceerd te worden.

Het Comité te lande deed een goed woord bij het Comité militaire van *Holland* en de ruiters behielden hunne fournitures. Nadat evenwel eerstgenoemd Comité bovenvermeld besluit van 20 Juni 1797 had vastgesteld betreffende het kwartier- en stalgeld, en daarin aanvankelijk zelfs had bepaald, dat het kwartiergeld ook voor den reeds verledenen tijd moest worden ingehouden, kwam DU RIJ, nu in gezelschap van de overige korpscommandanten uit *den Haag*, de luitenant-kolonels DE BELLANGÉ en ABBEMA en den kapitein TEN CATE, weer aanstonds daartegen op (2). Voor het vervolg zouden zij het kwartiergeld inhouden, zooals gelast was;

... doch vinden ons in de harde noodzakelijkheid te avoueren, dat wij geen kans zien, om den soldaat het voorleden kwartiergeld van zijn traktement in te houden, al ware het ook, dat wij hem maar een enkelen stuiver in de week boven de vier stuivers kwartiergeld inhielden. De duurte van alle levensmiddelen en voornamelijk van den brand maakt, dat de beste menagemeeesters zelfs in den zomer werk hebben rond te schieten, als ieder

(1) Hetzelfde verschijnsel deed zich natuurlijk ook bij andere regimenten voor. Zoo werd bij decreet van het V. L. van 31 Augustus 1799 f 40.000 toegestaan voor de ritmeesterskas van het 2de regiment Cavalerie en gelijke som voor het regiment Dragoniers, voor welke regimenten door het U. B. f 60.000 was aangevraagd, om hunne schulden te kunnen betalen.

(2) Comité te lande. Ingekomen stukken, 27 Juni 1797.

man in de chambree een gulden uitlegt; en daar de militairen gewoon zijn in den zomer iets over te houden, om 's winters eenige provisie op te doen en den meerderen brand te bekostigen, zoo zouden zij, dit nu ingehouden moettende worden, in den toekomenden winter aan alles gebrek hebben.

Om welke geallegueerde redenen en vele andere, die wij stilzwijgende voorbijgaan, wij Ulieden op het allerinstantigst verzoeken, dat het Ulieden behagen moge, de militairen van dit garnizoen te ontheffen van het nabetalen van het verloopen kwartiergeld, temeer, daar de Bataafsche soldaat en zijn Duitsche broeder zich reeds eenigen tijd geveild hadden, even gelijk hunne Fransche spitsbroederen, ook eenmaal van vrij kwartier en fournitures te zullen jousseeren; ten minste volgens de aan hen gedane belofte beter gevoed te kunnen worden als die der vorige armee, ten einde hen daardoor destemeer aan de Bataafsche Republiek te verbinden.

Het Comité zag de onbillijkheid van den maatregel in, en den 27sten Juni werd goedgevonden »de resolutie van den 20sten Juni zoodanig te altereeren, dat de respectieve korpsen, alhier in garnizoen, worden vrijgesteld van de betaling van het kwartiergeld, voor zooveel het voorledene betreft.»

De kolonel DU RIJ meende daarmede evenwel nog niet genoeg gedaan te hebben. Ook het stalgeld konden zijne ruiters niet betalen. Den volgenden dag kwam bij het Comité eene nieuwe missive in:

Ik heb ingevolge resolutie van dit Comité dd. 20 Juni ll. van de leeninge van die manschappen, die kwartieren en fournitures van 't land gebruiken, voor deze week doen afhouden 4 stuivers. Dit heeft den ouden ruiter vooral gefrappeerd, die in andere garnizoenen daarvoor op 't allerhoogste slechts drie stuivers betaalde.

Ik had ook volgens de resolutie van ieder man daarenboven moeten doen afhouden $3\frac{1}{2}$ stuiver voor stalgeld van 's lands paard. Doch de overdenking van die zware korting op 't tractement van een ruiter, aan wien (omdat het klaar bewezen was, dat hij van zijne enkele leening niet bestaan kon) het Gouvernement goedgunstelijk eene toelage 's weeks had toegelegd (1), en nu door deze zware korting weder stond gebracht te worden in zijn eersten staat van bekrompenheid, scheen mij (onder reverentie) de vrijheid te geven, om bij dit Comité ootmoedig te insteeren, dat hierin eenige verandering mocht gemaakt worden.

Vóór de reorganisatie der armee, toen al wat de ruiter had of hem in gebruik gegeven werd, als zijn eigendom wierd gerekend, 't aanschaffen en onderhoud daarvan hem op 't boek werd aangeschreven, toen zelfs zoude men bij alle regimenten zwarigheid gemaakt hebben, om den ruiter stalgeld te doen betalen, tenzij hij servitie-geld trok; en dan nog is dat stalgeld nooit hooger gelooopen dan op twee stuivers 's weeks; trok hij geen servitie-geld, dan ook wist hij van geen stalgeld; maar daar tegenwoordig de ruiter niets in eigendom heeft, zijne leening hem in 't plan van organisatie vrij

(1) Van deze toelage wordt hieronder melding gemaakt.

is toegezegd, hem daarvan voor onontbeerlijke noodwendigheden tot onderhouding van zijn lijf-equipage 's wekelijks meer of min moet afgehouden worden, deze korting nog te vermeederen boven de vier stuivers kwartiergeld met drie en een halven stuiver stalgeld voor een paard van 't land, is wezenlijk ('t zij met eerbied gezegd) te hard.

Mag ik zoo vrij zijn, 't Comité bij dezen ook kennis te geven, dat verscheidene fournitures zeer slecht zijn en nu bij den ruiter natuurlijk nog slechter worden, wijl hij die duur betalen moet en dus deze slechtere ligging zijn sort al wederom niet verbeterd, hetgeen hem echter beloofd was en waarop hij hoopte.

Ook deze tusschenkomst van den zorgvollen Kolonel had, voor den ruiter althans, het gewenschte gevolg. Bij resolutie van het Comité te lande van 28 Juni werd goedgevonden »bij interpretatie van voorsz. resolutie in dato 20 dezer, voor zooverre de Cavalerie aangaat, te verklaren, dat de voorsz. 3¹/₂ st. moet gevonden worden, niet uit de leening des ruiters, maar uit de equipementsgelden (ritmeesterskas)»

Uit het bovenstaande blijkt genoegzaam, dat de positie van den Bataafschen soldaat niet schitterend was. Toch moet er hier even op gewezen worden, dat in de bovenstaande voorstellingen ééne zaak niet vermeld is, en wel de toelage, die de man ontving van de *werkgelden* en de *loonwachten*. De troep behoefde namelijk slechts voltallig te zijn van het begin van April tot het begin van Juni. In dien tijd werden de groote exercitiën gehouden. Gedurende den overigen tijd van het jaar behoefden van hen, die afgeëxerceerd en twee jaren in dienst waren, slechts zoovelen present te zijn, dat de dienstdoeners ten minste drie nachten vrij van dienst waren; de overigen konden verlof of werkpassen bekomen, het laatste om in, of in den omtrek van het garnizoen bij de burgers te gaan werken; van de bereden korpsen werd dan een gedeelte der paarden in de weide gezonden. Ieder soldaat of tamboer, die met verlof ging of zijn dienst besteedde, moest 15 stuivers in de week van zijne leening laten staan, de grenadiers, jagers en mineurs 18 stuivers, de kanonniers 20, de ruiters, dragonders en huzaren 21 stuivers. Die gelden kwamen ten bate van de overblijvenden. Dat het Gouvernement hiermede rekening hield, blijkt o. a. uit de resolutiën van het Comité te lande van 9 December 1795 en 9 Mei 1796, waarbij, omdat men met het oog op oorlogsgebeurtenissen den troep voltallig wilde houden, het geven van verlof, telkens voor 4 maanden, werd verboden, maar daarvoor ook eene wekelijksche toelage van 7 stuivers toegestaan voor alle manschappen. Die toelage is in 1797 veranderd in 5 stuivers voor de Infanterie en f 1 voor ieder paard van de Cavalerie; daarenboven voor de officieren van 't garnizoen in *den Haag* f 6 's maands en voor de onderofficieren en gemeenen 4 stuivers; en zoo is zij ook later bestendigd.

Was de troep gekantonneerd, wat met het oog op eene mogelijke landing gedurende den geheelen oorlogstijd in vele kustplaatsjes en in het binnenland

ten dienste der correspondentie in verschillende dorpen moest plaats hebben, dan ook moesten de manschappen in eigen voeding voorzien; doch het schijnt gebruik te zijn geworden, dat zij tegen denzelfden prijs als in het garnizoen (20 of 21 stuivers in de week) hunne voeding van de kwartiergevers ontvingen. Drukkend was die inkwartiering voor de bewoners, en vele waren de klachten, die daarover bij het U. B. en bij den A. v. O. inkwamen, met verzoek om dien jammerlijken druk weg te nemen of te verlichten (1).

Enkele gemeenten hadden dan ook, om de bewoners te sparen, gebouwen voor kazernes ingericht, zelfs op eigen kosten houten kazernes doen bouwen. Waar hun het geld daartoe ontbrak, en de nood te hoog was gestegen, had de Regeering somtijds eene dergelijke kazerne doen plaatsen. Des zomers, wanneer men meerdere troepen in de nabijheid der kusten noodig oordeelde, werden hier en daar kampen betrokken, vooral in *Zeeland*, waar intusschen grootendeels Fransche troepen waren. Een enkele brief moge den toestand in de kleine plaatsen teekenen. Den 15den Juni 1799 weudt de Municipaliteit van *Koedijk (Noord-Holland)* zich tot den A. v. O., op de tijding, dat aldaar 2 compagnieën Jagers (216 man) in kwartier komen. In die missive komt o. a. voor:

. daar het ons volstrekt onmogelijk is die manschappen hier logement te bezorgen (immers niet langer dan eenige weinige dagen).

Weinige uitgezonderd hebben de inwoners nauwelijks voor zich zelve en hunne huisgenooten de sobere nooddrift, die ze met zeer zuren arbeid verdienen moeten. Andere en nog behoeftiger lieden hebben dit volstrekt niet en hoe zullen ze dan in dezen duren tijd, waarin het brood en andere levensmiddelen op zoo een hoogen prijs loopt, voor 21 stuivers per week een man den kost geven; en hoe zullen het dan menschen stellen, die 2 à 3 man zullen ontvangen moeten, en er schier niets voor te eten hebben? Daarenboven is het den meesten onmogelijk hun ligging te bezorgen. Ieder heeft voor zich zelve nauwelijks een bed om op te slapen; het hooi, daar men de troepen anders in zou leggen, is niet meer voorhanden, zoo min als stroo, zijnde door den bangen winter en 't schrale voorjaar alles verteerd. *Warmenhuijzen*, op welke laatstgemelde plaats eene kazerne is met het noodige daarin (welke wij alhier om gebrek aan geld niet hebben kunnen oprichten) enz.

Dat een dergelijk kantonnement voor den soldaat niet aantrekkelijk was, spreekt wel vanzelf. Hoe ook hier op het punt van voeding de Bataafsche soldaat bij zijn Franschen collega, die zooals wij gezien hebben vivres van den aannemer onving, achterstond, leert een brief over hetzelfde onderwerp van het Plaatselijk Bestuur van *Oostcapelle* dd. 25 Mei 1799. Met betrekking tot de Bataafsche ingekwartierden wordt daarin gezegd:

(1) H. HARDENBERG is op dit punt in het »Eerste gedeelte» van zijn *Overzicht*, bladz. 205 niet geheel juist, omdat hij de voorschriften van het Marschreglement van 1799 heeft gevolgd, voor het geval, dat de uitdeeling van vivres en fourage van 's lands wege geschiedde.

» als zijnde het onmogelijk voor den burger om een gezond sterk kaerel voor 20 sous in de week den vollen kost te kunnen geven en de militair in de onmogelijkheid is tot meerder »

terwijl met betrekking tot de Franschen wordt medegedeeld:

» en daar het onmogelijk is, dat de soldaat met zijne vivres, wanneer hij ingekwartierd is, toe kan komen — zijn vleesch in $1\frac{1}{2}$ ₧ verdeeld wordende, dikwijls niet dan beenen thuis brengt — moet noodwendig de burger, wil hij vrede in zijn huis hebben, van zijne armoede mededeelen.»

Voor den Franschen soldaat sneed het mes dus aan twee kanten.

In een kamp ontvingen ook de Bataven voeding van het rijk en enkele malen schijnt dit ook het geval geweest te zijn in kantonnementen. Zoo schrijft DAENDELS, als commandant van de 1ste divisie den 18den Mei 1799 aan den A. v. O.:

De Generaal-Majoor VAN GUERICKE met de hoofden van de vloot in *Tewel* van gedachten zijnde, dat een vijand bij 't naderende gunstige seizoen in één etmaal op onze kusten eene landing zoude kunnen ondernemen, zoo zal 't noodig zijn in *Noord-Holland* de troepen van de brigade van dien Generaal-Majoor meerder te concentreeren, en terwijl zulks dicht bij de kust en op de plaatsen, alwaar men eene landing 't facielste veronderstelt, uit gebrek van kantonnementen niet kan geschieden, zullen, zooals in het gepasseerde jaar, twee bataljons infanterie bij *den Helder* kampementen moeten formeeren, waartoe ik het 1ste en 2de bataljon der 7de halve brigade onder Uwe approbatie heb gedestineerd. Doch deze bataljons en het van dezelfde halve brigade aan *den Helder* gekantonneerde 3de bataljon zullen aldaar van levensmiddelen moeten worden voorzien en zal tot dat einde, ingeval zulks door U wordt goedgekeurd, de Commissaris van Oorlog RITNER dienen te worden gelast voor het afzenden van tenten en levensbehoefden naar *den Helder* voor gemelde twee bataljons en het fourneeren van stroo, hout, brood, vleesch en genever voor de 3 bataljons der 7de halve brigade en het 2de bataljon Jagers zorg te dragen, en de noodige arrangementen daartoe, met overleg van den Generaal-Majoor VAN GUERICKE te *Alkmaar* te maken.

Verder zou het 2de bataljon Jagers van *Hoorn* naar *Schagen* en *de Zijpe* dienen te marcheeren, en van daar twee compagnieën ter bezetting van de avertissementsposten langs de kust moeten detacheeeren.

Het 1ste bataljon Jagers en de 2de compagnie Rijdende Artillerie zouden van *Haarlem* naar *Alkmaar* in garnizoen dienen te worden gelegd; en wanneer het voorschreven mouvement door U wordt goedgekeurd, verzoek ik U mij tot het geven van de noodige orders wel te willen autoriseeren, alsmede den Commissaris van Oorlog met de noodige instructie te voorzien en dadelijk naar *Alkmaar* te depecheeren.

Blijkens het vorenstaande was het Bataafsche Gouvernement verre achterlijk gebleven in het vervullen van de belofte der Staten-Generaal, om beter

voor de voeding en verpleging te zorgen, dan vroeger geschiedde. Zeer sterk komt dit uit in het ook door Dr. MENDELS medegedeeld schrijven van BEURNONVILLE aan het Comité te lande dd. 16 Juni 1796. Met verbazing had deze in de nieuwsbladen de belachelijke verklaring gelezen, als zouden de Bataafsche troepen alleen wegloopen, omdat zij in de 1ste linie staan, in plaats van in de 2de. De desertie had geen andere oorzaak dan gebrek aan levensmiddelen, die, door hunne schaarschte te duur waren voor de geringe soldij der soldaten. »Le véritable moyen d'empêcher la désertion est de nourrir vos troupes; n'en cherchez pas d'autres... Nourrissez vos troupes, elles sont bien tenues; payez les bien, vous conserverez les braves gens. Quant aux coquins ou aux lâches... ne vous en embarrassez pas».

Hield de Regeering op dit zoo voornaam — ja het voornaamste — punt geen rekening met het feit, dat een leger uit menschen bestaat (1), in een ander opzicht — en dat kwam aan het militaire ook niet ten goede — heeft zij daar te veel rekening mede gehouden en wel met betrekking tot het geven van toestemming om te trouwen. Wij worden dienaangaande volkomen ingelicht door een rapport van den fungeerenden majoor VAN BERCHUYS, commandeerende het 3de bataljon der 5de halve brigade, den 16den Juli 1799 te Zwolle uitgebracht op een verzoek, door een sergeant gericht aan den A. v. O., om in het huwelijk te mogen treden.

Ingevolge Uwe order heb ik de eer te berichten op den requeste van den sergeant I. N. FAUQUÉ, dat het den genoemden sergeant geweigerd is om te trouwen, om te voldoen aan de order van het Comité tot de algemeene zaken van het Bondgenootschap te lande, dato 27 October 1796, waarbij maar aan den 8sten man per compagnie het trouwen gepermitteerd wordt, temeer wijl genoemde compagnie nog 17 getrouwden heeft en terwijl genoemde resolutie zegt, dat het aan de raden van administratie zal kunnen blijken, zij hun bestaan werkelijk verbeteren, hetgeen hier het geval niet is, zijnde dit eene weduwe met drie kinderen, welke dientengevolge tot last van genoemden sergeant komen. Hierbij komt, dat bij die grenadier-compagnie thans maar twee ongetrouwde sergeanten zijn, en het zeer noodzakelijk is, voor de discipline en propreit, in de kazerne ten minste twee sergeanten te hebben, en eindelijk omdat de kapitein van die compagnie dagelijks van zijne grenadiers aangezocht wordt om te trouwen, alsook van de ouders der meisjes, welke dikwijls voorgeven, dat hunne kinderen moeten kramen.

Genoemde sergeant zegt in zijn request aan U, dat er thans bij het bataljon vele getrouwden worden aangenomen; dit is waar; dan dit is ook maar begonnen sedert wij de order der augmentatie hebben ontvangen, en hadden wij dat voor dien tijd willen doen, hadden alsdan vele schoone manschappen kunnen aannemen.

(1) Hierbij zij herinnerd aan de woorden van FREDERIK DEN GROOTEN: Pour bien établir le corps d'une armée il faut commencer par le ventre; c'est la base et le fondement de toutes les opérations.

Verder zegt genoemde sergeant in zijn request, dat er zoovelen op den pof getrouwden waren; dit is mede waar; dan hieromtrent is mede een order, dato 29 October 1798, houdende om de op den pof getrouwden met een garnizoensstraf te doen corrigeeren.

Om alle bovengenoemde redenen solliciteer ik U, het verzoek van den sergeant I. N. FAUQUÉ niet te accordeeren, maar van de hand te wijzen. Heil en eerbied!

Bij beschikking van den A. v. O. van 22 Juli d. a. v. werd te kennen gegeven, dat in het ten dezen gedaan verzoek niet kon worden getreden.

Het groot aantal gehuwden bij het Bataafsche leger schijnt dikwijls aan de bevelhebbers grooten last te hebben veroorzaakt. Geen order om te marcheeren — en dat gebeurde aanhoudend — werd gegeven, of daarin kwam voor, dat niet meer dan twee (soms vier) vrouwen bij de compagnieën mochten zijn. Ook te velde heeft men er de moeilijkheden van ondervonden. De *Stafofficier* zegt in eene noot (bl. 24): »Malgré les ordres les plus précis du Général BRUNE, il avait été impossible de contraindre les corps Bataves à se défaire de l'immense quantité de femmes et de voitures qui étaient attachées à chaque bataillon. Aussi le 24 fructidor (10 September 1799) s'en trouva-t-on fort embarrassé"; en toen in den avond van genoemden dag bij de divisie van DAENDELS een paniek was uitgebroken, schreef BRUNE o. a. dadelijk aan DAENDELS en DU MONCEAU: »J'exige que vous fassiez brûler tout bagage qui se trouve dans vos corps, hors ce qui est strictement utile à chaque homme, officier ou soldat, et qui dans trois heures ne serait pas éloigné de la position de l'armée; et que vous fassiez chasser ignominieusement toute femme, qui n'est pas vivandière ou blanchisseuse, et dont le nombre doit être de quatre de chaque par bataillon."

Vroeger is reeds medegedeeld, dat het grootste gedeelte van het Bataafsche leger uit vreemdelingen bestond. Bij het aannemen der manschappen ging men buitendien weinig kieskeurig te werk. Dit mag o. a. blijken uit den navolgenden brief, door den Kolonel GELDERMAN den 25sten Juni 1797 uit *Rijssel* aan het Comité te lande gezonden:

Gechargeert geweest met Ulieder commissie om te *Rijssel* uit de daar zijnde deserteurs (1) te recruteeren zooveel manschappen als tot completeering der bataljons Infanterie en Jagers in dienst van deze Republiek noodig waren, alles ingevolge Uwe resolutiën, op den 8sten en 9den dezer te dezen opzichte genomen, en aan mij ter hand gesteld, alsmede ook nog verzocht zijnde, om zoo mogelijk was, te zorgen, dat de marine ten minste een groote 200 manschappen zoude kunnen engageeren, heb ik niet nagelaten om mij direct den 9den dezer van hier op reis naar *Rijssel* te begeven.

. Het getal der mankerende of te engageeren manschappen

(1) In een bij dien brief gevoegd stuk staat: »le colonel GELDERMAN, envoyé par ce Gouvernement près du Général de division LIÉBERT, ici-présent, à l'effet de recruter parmi les déserteurs étrangers réunis à la citadelle de cette place (*Rijssel*)."

konde bij mijn vertrek niet wel opgegeven worden; dus was dit voor mij een raadsel. Ik heb hetzelfde echter grosso modo begroot op 1150 à 1200 man en de Generaal DAENDELS scheen ook bij mijn vertrek van dezelfde gedachten te zijn.

Ik heb het echter zooverre gebracht, dat ik op de citadel te *Rijssel* heb geëngageerd 1462 gemaakte soldaten en over het generaal genomen de mooiste manschappen, dewelke ik immer heb gezien Van deze manschappen hebben zich vrijwillig 1198 bij de armee te land zonder eenig handgeld en 264 mede vrijwillig ter zee geëngageerd. . . . Deze manschappen hebben zich niet alleen met de grootste vrijwilligheid, maar ook met de grootste blijdschap geëngageerd, zoodanig zelfs dat ik hen niet zelden op mijne aankomst hoorde uitgalmen: *Vive la Hollande*, zonder eenig handgeld bekomen te hebben dan alleen de geringe toelage (waarmede zij nog verrast zijn) van ongeveer twee stuivers Hollandsch daags, zoodat men alle goede verwachting van die manschappen moet hebben.

Ik ben echter genoodzaakt geweest, om een partij schoenen uit te deelen aan diegenen, dewelke er geene hadden; zijnde verzekerd, dat er nog een partij blootsvoets te *Utrecht* zullen arriveeren; dan mijne fondsen lieten niet toe om meer te doen.

Dit samenraapsel, mag men wel zeggen, werd over het geheele leger verdeeld. Later in 1799 werd, om nieuwe stof tot werving te verkrijgen, een algemeen pardon voor de deserteurs uitgevaardigd; terwijl in een inspectie-rapport, door den Generaal BONHOMME aan DU MONCEAU den 11den Juni 1799 toegezonden, o. a. voorkomt: »Bij het bataljon van ANTINGH zijn vele Pruisische deserteurs en manschappen, uit het Nassausche geboortig, aangenomen, bij andere bataljons een enkele. Bij dat van TRIP onderscheidene, welke van *Antwerpen*, *Brussel* en andere plaatsen in *Brabant* geboortig zijn.»

Dat het moeilijk was, in een zoodanig nieuw georganiseerd leger eenheid te brengen en tucht te handhaven, zal wel geen betoog behoeven. Liefde tot het vaderland, gehechtheid aan de beginselen, die het Republikeinsche Bewind voorstond, was bij zoo'n troep niet te verwachten. Herhaaldelijk vinden we dan ook gewag gemaakt van militaire delicten, niet alleen gepleegd door enkelen, maar door velen. In 1797 zou eene expeditie naar *West-Indië* worden ondernomen, waartegen de soldaten zich feitelijk verzetten. Den 29sten Juni werd in VAN BOECOP's brigade het volgende op de order uitgegeven (1):

Ingevolge resolutie van het Comité tot de algemeene zaken van het Bondgenootschap te lande van den 22sten dezer maand is de grenadier-compagnie, zoo officieren, als onderofficieren en verdere manschappen van het 3de bataljon der 2de halve brigade in garnizoen te *Zwolle*, ter zake van oproerige gedragingen en verzetting tegen de orders van den lande, betrekkelijk de aanstaande expeditie gegeven, na volledig onderzoek en gebleken misdrijf uit

(1) Copie-boek van orders van den Generaal-Majoor VAN BOECOP.

's lands dienst ontslagen en gecasseerd, met uitzondering van de grenadiers JOHANNES JORDAN en JAN BAMS, welke aan de judicature, in derzelve zaak reeds daargesteld, finaallijk zijn overgelaten, om de verdere straffen te ondergaan.

Zijnde echter vrijheid gelaten aan diegenen, welke zich onschuldig bevinden, om zich nader te adresseeren, ten einde onder approbatie van het Comité weder in dienst gesteld te worden.

Op de order van den 4den Juli werd uitgegeven (1):

Dat ingevolge sententie van den kriegsraad van hoofdofficieren, op order van het Comité te lande te *Zwolle* gehouden, de grenadier JAN JORDAN en de soldaat PIETER VAN DE SCHEL van het 3de bataljon van de 2de halve brigade op den 29sten Juni zijn gearquebuseerd;

dat de soldaat JAN NUTGENBURGER voor de parade 50 klingslagen heeft ontvangen en met een briefje van ontslag is weggejaagd;

en de grenadier BAMS en de jager KLEIN uit den dienst van den lande met een briefje van ontslag zijn weggezonden, allen wegens hun min of meer oproerig gedrag en verzetting tegen de orders van den lande, betrekkelijk de aanstaande expeditie over zee.

Toen eindelijk in September de inschepping aan *den Helder* zou plaats hebben, weigerden de soldaten te gehoorzamen, dronken elkander »Oranjeborrels» toe en verklaarden liever de schepen in brand te zullen stekē of te laten zinken, dan naar de West te gaan (2).

Den 6den October 1798 vinden we in VAN BOECOP's Copieboek de navolgende order:

Wordt geordonneerd aan den luitenant-kolonel VAN RENESSE om zich op ontvangst dezer order te begeven naar *Deventer* en aldaar het commando over het eskadron Bataafsche Dragonders op zich te nemen, met last, de orde en subordinatie onder hetzelfde eskadron te herstellen en te doen onderhouden, wordende hij, luitenant-kolonel, personeel responsabel gesteld, zoo onverhoopt dat korps blijft voortgaande met haar getoonden muitgeest, en hetzelfde door de gestrengste en ferme maatregelen niet gestuit wierd.

In het laatst van 1798 en het begin van 1799 was de desertie aan de orde van den dag. Van 1 December 1798 tot 12 Januari 1799 deserterden van het bataljon van den luitenant-kolonel VERHORST te *Alkmaar* 21 man, waaronder 13 vreemdelingen; van 1 October 1798 tot 14 Januari 1799 bedroeg het aantal deserteurs bij het bataljon van den luitenant-kolonel HERBIG te *Zwolle* 36, waaronder 24 buitenlanders. Onder de laatsten waren een sergeant-majoor, die met volle monteerling, sabel en baudrier, f 68—7—12 aan tractement en f 43—2—10 aan compagniesgelden op den loop ging,

(1) Zie noot (1) bladz. 366.

(2) Zie hierover breedvoeriger Dr. MENDELS, bladz. 123.

een fourier, die boven zijne volle monteering, sabel en baudrier vier compagniesjassen meënam en 3 korporaa's. Reeds den 18den December 1798 wendden DU MONCEAU en HERBIG zich tot den A. v. O. met het voorstel, om strengere straffen (de laatste stelde zelfs de doodstraf voor op alle desertie) op dat misdrijf te stellen. Den 9den Januari 1799 zond HERBIG den navolgenden brief met bijlage in:

Na de aanhoudende en veelvuldige desertie noodig geoordeeld hebbende, *alle brieven* (zonder onderscheid), aan onderofficieren, tamboers en gemeenen geadresseerd, te laten openen, is zulks van gevolg geweest, dat een brief onderschept is van den fourier DE LA FARGUE, denwelken ik gemeend heb, te Uwer kennis te moeten brengen en waarvan ik de eer heb, hiernevens copie te zenden. De vader van dien DE LA FARGUE is een gewezen officier van de Artillerie, welke in *den Haag* woont en deszelfs broeder dient als luitenant bij het 1ste regiment Cavalerie. De brief is geadresseerd aan den bekenden RANTZONNET, voor wiens abolitie van straf ik zooveel moeite gedaan heb, en op welken ik nog geen wantrouwen meen te moeten hebben doch wie kent de menschen genoeg? Ik geloof, dat de deugniet zich alleen aan RANTZONNET geadresseerd heeft, om door zijn invloed op de Akenaars te beproeven een des te gevoeliger slag aan het bataljon toe te brengen. De brief blijft bij het bataljon gecacheerd.

Copie

't Graafschap *Bentheim*
6 Januari 1799.

De fourier DE LA FARGUE
aan den fuselier J. W. RANTZONNET.

Goede Vriend!

De misdaad van desertie, bij mij begaan, doet mij niet 't eenemaal mijne kameraden vergeten. Verzekert henlieden allen van mijne vriendschap en ik tevens betuig, dat het mij in de ziel smert, dat ik diegenen, welke ik nog iets schuldig ben, voor mijn vertrek niet heb kunnen betalen; dat ik nooit van mijn leven iemand heb benadeeld of iets gepretendeerd, dat het mijne niet was. Neen, lieve kameraden! ik hoop niet, dat mij iemand van u allen zal blameeren, om te zeggen, ik ooit mijn leven zoo lang ik bij de compagnie ben geweest, iets heb gevorderd, dat het mijne niet was. Ik zal, zoodra ik bij het regiment ben gekomen, die iets of wat van mij moet hebben, dadelijk door een gefrankeerden brief datgenige zenden, dat ik hunlieden schuldig ben. Ik ben met RUFFENING des avonds om uit *Zwolle* gegaan op *Dalfsen*, van *Dalfsen* op de *Nieuwe Brug*, vandaar op de *Vogelenzang*, dan op 't *Klooster* en van 't *Klooster* op de *Striepe*, alwaar men vrij is. Daar liggen Engelsche wervers, die engageeren voor goed handgeld bij de Jagers te paard of te voet. Ik met RUFFENING, wij zijn bij hen geëngageerd en gaan van de *Striepe* met hen op *Uelsen*, van *Uelsen* op *Esche*, van *Esche* over *Bremen* naar *Kokshaven*, dan op *Jermond*, alwaar men bij het depot komt en heel charmant wordt gekleed. Alle dagen heeft

men 12 stuivers tractement en vrij transport van *Jermond* op *London* en vandaar op *Ierland* bij het veldbataljon. Daar heeft men goede kleeren, kleine getrokken buksen, 12 stuivers Hollandsch daags en $1\frac{1}{2}$ ₧ brood, $\frac{1}{2}$ ₧ vleesch en $\frac{1}{2}$ ₧ rijst, en men ligt bij de burgers in 't kwartier. Dit is de beste weg en veiligste voor een deserteur. Indien er zijn, die willen komen, moeten zij dezen weg maar volgen en zij zullen het ondervinden, gelijk ik u reeds geschreven heb; want het smertte mij in de ziel, indien ik een van u allen zoude misleiden. RUFFENING en ik laten de gansche compagnie groeten door dezen; en diegenen, die ik iets nog moet geven, zullen in korten tijd zien, dat ik van hen niets pretendeer. Ik geloof niet, dat er een bij de compagnie is, die zal zeggen, dat ik hem door bedrog of list iets heb ontvreemd; want bij mijne desertie had ik niet zooveel geld om den marsch goed te maken. Weest allen, de gansche compagnie, van Uwe twee liefhebbende kameraden gegroet en wij wenschen u allen van den sergeant-majoor af tot de minste van de compagnie geluk en zegen aan ziel en lichaam. Zegt HAARTSMA, MOMMERS, KÜUK, MEEKERS, enfin alle goede kameraden de groeten van ons.

Blijven altoos uwe liefhebbende vrienden en kameraden.

(was get.) W. L. DE LA FARGUE.

P. S. De werver is een Engelsch

E. D. RUFFENING.

Jager-officier en heet KRAAMER;

Jagers bij het 60ste regiment in

doch men moet in stilte naar

dienst van den koning van

hem vragen; 't is een best man.

Engeland en Ierland.

Ook VAN BOECOP schreef den 15den Februari uit *Utrecht* aan den A. v. O., dat sedert eenigen tijd de desertie onder de troepen in zijn arrondissement, voornamelijk te *Zwolle* vrij sterk was en dat uit die plaats eenige dagen geleden nog zeven huzaren met hunne paarden en equipage waren gedeserteerd. Hij maakte daarbij eveneens melding van de ontdekking, dat in *de Striepe* in 't Benthemsche een Engelsch werffofficier CRAAMER lag, die zelfs dikwijls op 't grondgebied der Republiek kwam. PYMAN gaf daarvan toen kennis aan den Agent van Politie LA PIERRE, met verzoek, om op dien persoon te letten en hem te doen arresteeren. Den 20sten Maart gaf deze contra-bericht, dat de Engelsche werffofficier CRAMER in 't Benthemsche door Pruisische huzaren was opgelicht en naar *Minden* getransporteerd, „alzo men aldaar geen vreemde werfers permitteert.”

DAENDELS had zich reeds den 14den Januari tot den A. v. O. gewend met een uitgebreid voorstel, om die desertie aanstonds in den beginne door snelwerkende en krachtdadige middelen te stuiten, en zelfs bij Publicatie vast te stellen, dat wanneer in 't vervolg het feit van desertie bewezen was, den schuldige dadelijk en zonder verderen vorm van proces bij het korps, waartoe hij behoorde, met den kogel te straffen. Het U. B. hield echter de daaromtrent door den A. v. O. ingediende voordracht vooralsnog in advies, omdat die zaak van zelf bij de Wetgevende macht ter sprake moest komen bij het in te dienen *Reglement van Krijgstucht of Crimineel Wetboek voor de*

Militie van den Staat, hetwelk den 26sten Juni van dat jaar tot wet is verheven. De straf daarin op gewone desertie in tijd van vrede gesteld was: »zal worden verklaard eerloos, infaam, en onwaardig te zijn, om den lande ooit als militair te kunnen dienen, en voorts voor den tijd van drie jaren worden geconfineerd, om in 's lands dienst, hetzij binnen de Republiek, hetzij in hare buitenlandsche bezittingen op zoodanige wijze te worden geëmployeerd, als door het Uitvoerend Bewind zal worden bepaald.»

Ten slotte zij op dit punt nog medegedeeld, dat DAENDELS den 23sten Maart 1799 aan den A. v. O. kennis gaf, dat velen der uit *Noord-Holland* weglopende manschappen dienst namen bij de Fransche troepen, in soldij der Bataafsche Republiek. Als bewijs hiervan, waaruit tevens blijkt, dat de betere behandeling van den Franschen soldaat aanleiding gaf tot de desertie, legde hij bij zijne kennisgeving den hiervolgenden brief over:

Bois le duc ce 9 Ventose an 7.

Je profite mon cher ami de l'occasion pour vous donner connaissance de ma situation présente. Depuis que je vous ai quitté je suis venu à *Utrecht* où j'ai eu le bonheur d'entrer dans le 5e régiment de Chasseurs à cheval, où je suis très content, car mon sort est beaucoup plus heureux que celui que j'avais auparavant; mais celui de GIBART n'est pas aussi agréable, car il a passé ici il y a environ 4 semaines avec un de ses camarades dans un état déplorable, dénué de tout et presque sans vêtement. Ils avaient coupé leurs cheveux; à peine pouvais je les reconnaître. Ils sont entrés dans le 16e régiment de Chasseurs à cheval qui est en garnison à *Bréda*. . . . Bien des compliments à OUBAN, sergent-major, et tous les camarades, sans oublier MANGET et l'ami FRANQUINIOL se joignant à moi ainsi QUISIDOR, qui est aussi Chasseur dans le même régiment vous disent bien des choses honnêtes.

H. ROLLE.

De bovenstaande officieele bescheiden stempelen het Bataafsche leger stellig niet tot een zoodanig, waarmede men met vertrouwen den vijand tegemoet gaat. Nog een nadeelige factor moet daarbij in aanmerking worden gebracht. Bij decreet van 27 April 1799 werd besloten, het leger met 9545 man te vermeerderen (de reeds genoemde *augmentatie*). Den 6den Mei d. a. v. werden de bevelen daartoe aan de bataljonscommandanten uitgevaardigd, waarbij werd voorgeschreven, dat de korpsen uiterlijk den 1sten September moesten compleet zijn; doch dat de bataljons, welke vóór den 1sten Augustus compleet zouden zijn, eene gratificatie zouden ontvangen van *f* 3000; die welke vóór den 1sten September voltallig waren, ontvingen *f* 2000 (1). Gaat men nu

(1) Hoever men die manschappen ging zoeken, toont het navolgende schrijven van den luit.-kol. ABREMA aan den A. v. O., uit *Schoorl* den 25sten Augustus 1799: »Ingevolge Uwe aanschrijving van den 19den dezer heb ik de eer U rapport te doen, dat ik zooveel mogelijk heb laten nagaan, of er ook een of meer *conscrijts* bij mijn bataljon waren aangenomen; doch tot mijn groot genoegen geene onder mijne recruten ontdekt. . . . Mijne werving buiten de *Bataafsche Republiek* is geweest te *Aken*; doch na het arresteeren van twee mijner wervers, welke door de

na, dat vóór de augmentatie de organieke sterkte, met inbegrip der Amsterdamsche stadssoldaten en der Groninger en Friesche gardes, 26.784 man bedroeg, dan bestond, voor zoover de volledige sterkte bereikt is, op het tijdstip der landing ruim een vierde gedeelte uit manschappen, die ten hoogste 3¹/₂ maand deel van het leger hadden uitgemaakt, en onder dat gedeelte zullen er ook wel geweest zijn, waarvan het gehalte niet hoog mag worden aangeslagen, o. a. zij, die gebruik hebben gemaakt van het generaal pardon voor deserteurs, gearresteerd den 22sten Juni 1799. Toch — al kunnen, zooals wij zullen zien, zwakke oogenblikken niet worden weggeredeneerd — is de algemeene indruk, die men van die troepen op het oorlogstoneel verkrijgt, verre van ongunstig. Gedurende den marsch van de divisie Du MONCEAU van *Groningen* over land naar *Amsterdam* deserteerde niet één man; meermalen heeft ook de Fransche Opperbevelhebber aan verschillende Bataafsche korpsen lof toegezwaaid; meermalen hebben zij voor heete vuren gestaan en hun plicht als soldaat trouw vervuld. Dit pleit voorzeker in niet geringe mate voor den ijver en de toewijding van het officierskorps met betrekking tot de handhaving van de krijgstucht, en dat in dezen van de hoogste sport de impulsie uitging, mag o. a. blijken uit de order van den Generaal Du MONCEAU, uit zijn hoofdkwartier *Groningen*, den 4den Maart 1799 voor zijne divisie uitgegeven (1):

De Luitenant-Generaal Du MONCEAU heeft tot zijn leedwezen ondervonden, dat de garnizoensdienst sedert eenigen tijd met eene verregaande onachtzaamheid geschiedt, zoo, dat sommige schildwachten zich permitteeren hunne geweren, in plaats van die op schouder te dragen, in de schildershutten neder te stellen; dat deze fout niet alleen *bij nacht* plaats heeft, maar zij vermetel genoeg zijn, dit ook *bij dag* te durven doen.

De Luitenant-Generaal beklaagt zich ook over hunne achteloosheid in het verrichten van dien dienst, vermits zij zich bezig houden met al hetgeen vreemd is aan hunnen plicht en zich vermaken, met op hunne posten te staan praten, hetwelk tengevolge heeft, dat veelmaals officieren, aan wie de wachten, of wel zij particulier, de militaire honneurs moesten bewijzen, ongemerkt voorbij gaan, zonder door hen gezien te worden;

dat de tamboers mede negligent zijn, vermits zij somwijlen de taptoe op eene wijze slaan, dat het bijna onmogelijk wordt, te onderscheiden wat zij slaan;

ook dat sommige soldaten, wanneer zij officieren ontmoeten, dezelve passeeren, zonder te groeten, hetzij oplettend (onoplettend?), hetzij kwaadwillig,

Franschen gearresteerd zijn geweest en tien recruten afgenomen, heeft niemand lust gehad, om weder daarheen te gaan. Nochtans zijn die wervers na 32 dagen arrestatie weder ontslagen, en zonder recruten bij het bataljon aangekomen.

Mijne Duitsche wervers zijn te *Ichstein* in het Usingsche en environs aan deze zijde van den Main, in *Nieder-Hadamar* en in *Mannheim*. De luitenant KEISER heeft van den Franschen Generaal, welke in en om *Worms* commandeert, permissie om zich aldaar op te houden, mits geen Franschen aannemende, en neemt daar veel keizerlijke deserteurs aan."

(1) Copie-boek van orders van den Generaal-Majoor VAN BOECORP.

en dat, wanneer zij dit doen, het met een soort van onverschilligheid geschiedt, die zeer in het oog loopt.

Ingevolge van dien recommandeert de Luitenant-Generaal den commandanten en verderen officieren onderling zooveel in ieders vermogen is, bij te dragen om door een krachtdadig middel dit wanvoegelijk gedrag van het volk te corrigeeren.

De commandanten zullen met de provoost straffen alle diegenen, welke zich in het vervolg aan bovengemelde fout komen schuldig te maken, en de strengheid der straf berekenen naar de (in andere opzichten) goede of slechte conduite van den overtreder.

(Wordt vervolgd.)

DE RIJKUNSTIGE OPLEIDING VAN DEN BEREDEN ARTILLERIST

DOOR

J. H. KNEL.

(Vervolg en slot van N°. 6, bladz. 348.)

Ontegenzeggelijk heeft het deken-rijden het voordeel dat de recruit daarbij de spieren eerder zal loslaten dan op een zadel *zonder* beugels, doch het heeft het nadeel, dat op de rondgeribde breede paarden der artillerie de man zich moeilijk terstond wijd genoeg zal kunnen maken en dus te veel uitsluitend op de zitbeenderen zal komen te zitten; bovendien zal de zwaarte van den ruiter op deken, op een klein deel van den rug van het paard rusten, daarentegen bij het rijden op den zadel zich meer verdeelen.

De tijd voor de africhting der recruten is bij de artillerie zóó kort, dat ik geloof, dat met het oog hierop en op de boven besproken nadeelen van het deken-rijden, het niet ondienstig zou zijn, bij wijze van proef een gedeelte (1) der recruten te doen africhten volgens de methode SZÉCHÉNYI, de paarden echter niet aan de longe genomen, doch achter elkaar, voorzien van bijzetteugels (2).

De zit van den ruiter wordt verzekerd door:

- 1°. het evenwicht;
- 2°. door de aansluiting aan den zadel, van de binnenwaarts gekeerde dijen; en
- 3°. door de stijgbeugels.

Deze drie middelen, elk afzonderlijk gebezigd, kunnen iemand wel eenigen tijd in den zadel houden, doch geven alle drie vereenigd den meesten waarborg voor den zekeren, goeden zit en daarmee gepaard gaande juiste inwerking op het paard. Daar nu het bewaren van den zit door één dier middelen lastiger is dan door twee, door drie *weer* gemakkelijker dan door twee en het aan te raden is, met het gemakkelijkste te beginnen, zoo laat

(1) Ik spreek slechts van een gedeelte der recruten, daar het noodig is, zooals PLINZNER zoo bij herbaling opmerkt, dat de hiervoor gebezigde paarden goed gaan en geen schenkelgangers zijn.

(2) Heeft een man reeds op zadel gereden en zich daarbij fouten in den zit eigen gemaakt, dan is het aan te bevelen hem eerst op deken te plaatsen, daar bij die veranderde wijze van zitten de fouten eerder zullen verdwijnen. Gewoonlijk is het gemakkelijker een ruiter te vormen van iemand, die nooit gereden heeft dan van een persoon, die slecht onderwijs heeft gehad.

men den rekrut bij den aanvang van het onderwijs beugels aandoen, om die later na gemaakte vorderingen weg te nemen. Het vertrouwen zal den man zodoende spoedig gegeven worden en hij zal zijne spieren leeren loslaten.

Deze wijze om eerstbeginnenden te onderrichten wordt ook aanbevolen door den Majoor DWYER in zijn werk *Seats and saddles* en wordt in Engeland en Ierland vrij algemeen toegepast; toch geloof ik niet, dat iemand die aldaar »across country» heeft zien rijden, zal kunnen beweren dat er niet vele goede ruiters in die landen zijn.

De poetszakken zouden van de zadels afgedaan en er vooral opgelet moeten worden, dat het laagste gedeelte van den zadel in het midden ligt. Het midden toch is de aangewezen plaats voor den ruiter; is echter de wolf, zooals dikwijls bij onze bokzadels voorkomt, bijna aan de achterzijde het laagst, dan zal de man onmogelijk in het midden kunnen blijven zitten, hij schuift dan achter in den zadel en steekt de beenen vooruit om de beugels aan de voeten te houden, waardoor de zadel aan de voorzijde opwipt, de neiging krijgt naar voren te schuiven en de man een slechte houding aanneemt met achteruitgestoken zitvlak.

In alle werken, over rijkunst, van af den tijd van XENOPHON, die een boek schreef dat op dit gebied het oudst bekende is, tot aan het optreden van LA GUÉRINIÈRE (1725), wordt dezelfde wijze van zitten onderwezen, zoowel in Italië als in Frankrijk, Duitschland en Engeland. Men zat op het split, met rechte eenigszins vooruitgebrachte beenen en een weinig achterover geneigd bovenlijf.

De thans bij ons voorgeschreven zit op het split en de beide zitbeenderen werd door LA GUÉRINIÈRE voorgestaan en onderwezen en wordt in de meeste landen gevolgd. De Generaal VON ROSENBERG beveelt in zijne *Zusammengewürfelte Gedanken über unsern Dienst*, den zit aan op de beide zitbeenderen, terwijl er ook nog voorstanders gevonden worden van andere wijzen van zitten, als: op de beide zitbeenderen en het stuitbeen, op de beide zitbeenderen en het ondergedeelte der dijen enz.

Verscheiden ruitervolken, als de Arabieren en de Indianen en enkele natuurruiters als de Amerikaansche Cowboys, maken gebruik van een dezer wijzen van zitten. De Cowboys hebben nog den ouderwetschen splitzit, wellicht het gevolg van den eigenaardigen vorm van hun zadel, dat herinnert aan de zadels uit de vorige eeuw.

Intusschen acht men tegenwoordig vrij algemeen voor alle wijzen van rijden, zoowel school-, als ren- en militair-rijden den zit op het split en de beide zitbeenderen den besten. De schoolruiter zal echter iets meer op het split zitten, de jockey zijn zit wijzigen, naarmate hij »start» of »finish rijdt» en zijn paard op de vlakke baan of op een hindernisbaan loopt. Aan de »start» zal hij meer den splitzit aannemen of wel het zitvlak boven den zadel hebben, terwijl hij bij het rijden van den »finish» of bij het aanrijden op de hindernissen meer op de zitbeenderen zal doorzitten.

Alle schrijvers op rijkunstig gebied komen daarin overeen, dat de ruiter zijne houding moet regelen naar die van het paard en zoodanig zitten dat zijn zwaartepunt gelegen is boven dat van het paard en dus de loodlijnen uit beide punten neergelaten op een horizontaal vlak, samenvallen.

Hieruit volgt dat, alnaarmate het zwaartepunt bij het paard meer naar voren of meer naar achteren ligt, de ruiter zijn zwaartepunt meer naar voren of meer naar achteren zal moeten brengen. De schoolruiter, gezeten op een schoolpaard in verzamelde houding, zal dus het bovenlijf eenigszins achterover geneigd houden, terwijl het paard in de evenwichtshouding staande, van den ruiter een loodrechte houding van het bovenlijf verlangt. De berijder van een paard, dat eene houding heeft waarbij het zwaartepunt meer bij de voorbenen ligt, zooals bijv. het geval is bij het trekpaard in verzamelde houding, zal het bovenlijf een weinig voorwaarts brengen.

Ons artilleriepaard, dat onaangespannen, onder den ruiter in evenwicht moet zijn, eischt dus de loodrechte houding van het bovenlijf, terwijl de stukrijder, een span rijdende, eenigszins voorover moet zitten, zoodra zijne paarden de verzamelde houding zullen aannemen om krachtig te kunnen trekken.

De leidraad schrijft dit laatste ook zeer terecht voor, wanneer hij zegt op bladzijde 79: »naarmate de last zwaarder is, tracht men het paard uit te lokken, om bij het aangaan (trekken) een bepaalden steun in de hand van den ruiter te nemen; deze buigt het bovenlijf min of meer voorover enz.» De stukrijderschool laat dit punt geheel rusten, wanneer ze het vervoeren van zware lasten bespreekt, zoodat het niet aan den man onderwezen wordt.

Regelt zich op deze wijze de zit van den ruiter naar de houding van het paard, dan zal er volkomen overeenstemming tusschen beide bestaan. Is echter de houding of de gang van het paard niet de gewenschte, dan zal het dikwijls noodig zijn dat de ruiter, om die te veranderen, tijdelijk het zwaartepunt van zijn lichaam meer naar voren of meer naar achteren brengt; deze verplaatsing is dan echter alleen te beschouwen als een hulp en mag niet zonder ophouden gegeven worden. VON KRANE zegt hiervan: »Die Hauptfunktion des Reitergewichts ist, als Regulator der Neigung des Gesamtkörpers von Mann und Pferd in den Gang zu dienen» en PLINZNER: »Jede Abweichung von der Haltung in Harmonie mit dem Pferde beeinflusst Gang und Haltung desselben. Ist diese Beeinflussung beabsichtigt, so entsteht eine Gewichtshülfe.»

Het ligt volstrekt niet in mijne bedoeling de dressuur of meer bepaald de gewichtshulpen te bespreken, vooral niet daar de autoriteiten op het gebied van africhting over deze hulpen dikwijls zeer tegenstrijdige inzichten hebben. Alleen wilde ik doen uitkomen hoe noodzakelijk het is, dat men den stukrijder leert de houding van zijne paarden te beoordeelen, ten einde zijn zit daarnaar te regelen of wel te trachten zijn paarden, zoo noodig, een betere houding te doen aannemen. Doet hij dit niet, dan moeten sectie-

commandant en onderwijzer hem hierop voortdurend opmerkzaam maken. Op die wijze leert de man spoedig onderscheid maken tusschen de houding, die het trekpaard aanneemt, wanneer het stuk over een harden weg gaat en die wanneer het paard een zwaren last heeft te verplaatsen, zooals op een zandweg. Dikwijls wordt bij het bespreken van de verzamelde houding van het trekpaard gezegd: »ja, dat is alles goed en wel, maar onze batterijpaarden hebben geen zware lasten te trekken.” Het is volkomen waar, dat het stuk op zichzelf niet zwaar is, doch een zandweg maakt het zwaar genoeg, dikwijls *te* zwaar. Volgens gedane proeven kan de last daardoor tienmaal zwaarder worden dan op de steenen. Het zou dan ook zeer aanbevelenswaardig zijn om bij het leeren trekken der jonge paarden voor blok of eg een trekkrachtmeter aan te brengen, welk denkbeeld door DE MONTETON wordt aangegeven voor wagens en vrachtkarren; wellicht zou men dikwijls verwonderd zijn over de grootte der uitgeoefende trekkracht en overtuigd worden dat het paard, om deze op de meest voordeelige wijze uit te oefenen, de verzamelde houding van het trekpaard moet aannemen.

Zooals ik in het eerste gedeelte van dit opstel reeds zeide, heeft de cavalerie een gewijzigde ruiterschool ontvangen, waardoor het onderricht aan de recruten in den geest van PLINZNER gegeven *kan* worden. De geopperde bezwaren tegen de vroegere ruiterschool blijven voor de artillerie gedeeltelijk bestaan, behalve een der hoofdbezwaren, dat vroeger de recruten leerden besturen, alvorens zij konden zitten. Dat thans den man de teugels niet eerder in de handen gegeven worden dan wanneer hij voldoende zit heeft en dat de paarden door het bijgezet gaan hunne houding niet behoeven te verliezen, is een groote stap voorwaarts op den goeden weg; en al waren deze de eenige wijzigingen geweest, in plaats van vele andere groote verbeteringen als: de veranderingen gebracht in »het eerste onderricht in het rijden,” in »de gymnastiek,” in »de opleiding der remonte-berijders” en in zooveel andere onderdeelen, dan nog zou ik de verschijning van de nieuwe ruiterschool met vreugde hebben begroet.

Hoe goed ze intusschen voor de cavalerie moge zijn, voor de artillerie zal ze niet voldoen; zie hier o. a. waarom: Het verschil tusschen de commando's in de ruiter en de stukrijderschool is natuurlijk blijven bestaan, evenals dat tusschen de houdingen van een cavaleriepaard en van een artilleriepaard en de verschillende wijzen van wenden volgens de ruiterschool en den leidraad, wanneer de paarden zijn opgestangd. De meeste bezwaren intusschen spruiten voort uit het verschil van bouw en houding van een cavaleriepaard en die van een artilleriepaard, waardoor aan dit laatste onmogelijk dezelfde eischen van vlugheid en wendbaarheid kunnen gesteld worden als aan het eerste.

Van den aanvang van het onderricht moet men den recruit leeren langzame doch juiste overgangen te maken, evenals hij dit later op een span gezeten zal moeten doen. Men mag geen oogenblik uit het oog verliezen, dat de paarden hunne goede houding als artilleriepaard moeten bewaren en

dat de recruten stukrijders moeten worden. Wanneer hierbij nog de korte oefeningstijd wordt in aanmerking genomen, dan zou ik daaruit als gevolg willen trekken, dat de recruten eerst kunnen zitten, alvorens de besturing van hunne paarden te leeren, zooals de nieuwe ruiterschool dit terecht aangeeft, en dit laatste zooveel mogelijk op de wijze als zij dit later als stukrijder moeten toepassen. Daartoe moeten alle ensemble-toeren, wendingen en overgangen op commando worden vermeden. Men moet den man zorgvuldig onderwijzen *welke* hulpen en *hoe* hij deze moet aanbrengeu.

Worden de overgangen en wendingen op commando uitgevoerd, dan doen de paarden deze reeds dikwijls uit zichzelf, voordat hun een hulp is gegeven, of wel zij doen ze, niettegenstaande verkeerde hulpen worden aangebracht, terwijl het voor den onderwijzer onmogelijk is, de fouten op te merken, die 12 man op hetzelfde oogenblik kunnen maken; het gevolg hiervan zal zijn dat wel overgangen en wendingen zullen zijn uitgevoerd, doch dat de man de hulpen óf verkeerd, óf in het geheel niet, kan gegeven hebben, beide fouten, die met groote moeite verbeterd zullen moeten worden. Om den gang in de colonne te kunnen behouden, zal de onderwijzer er op letten, dat allen gelijktijdig afwenden en gericht blijven, zoodat hij het meest acht zal slaan op *détails*, die niet in vergelijking kunnen komen met de hoofdzak, het leeren geven van de goede hulpen op het juiste oogenblik. Dit nu moet ieder man afzonderlijk geleerd worden.

Het ware te wenschen, dat gevolg werd gegeven aan het denkbeeld van een Duitsch schrijver om aan den ingang der manéges met groote letters het volgende opschrift te plaatsen:

»Het is ten strengste verboden hier te exerceeren.»

Ik geloof niet dat hiertegen genoeg kan gewaarschuwd worden, evenmin als tegen het rijden van korte gangen met artilleriepaarden, die deze gangen niet kunnen gaan en waardoor hun draf mat en slepend, hun galop hobbelen met stijve achterbeenen zal worden. Zulke gangen missen alle veerkracht, de lust tot gaan verdwijnt en de spieren worden niet het minst geoeffend of ontwikkeld, waardoor dus het nut van de dressuur volgens den leidraad geheel verloren zal gaan.

»Wat doen wij bij de artillerie met al die nieuwigheden; volgens de vroegere wijze van africhting van recruten en paarden kwamen wij er toch ook;» zoo hoort men dikwijls zeggen.

Nieuwe denkbeelden vinden niet gemakkelijk ingang, doch zijn de beginselen, waarop de tegenwoordige dressuur en de hierboven besproken africhting der recruten berusten, wel zoo nieuw?

Het tegendeel is waar.

Wanneer men bekende schrijvers van vroegeren tijd leest, dan zal men de meeste dier beginselen in hunne boeken terugvinden; hun denkbeelden zijn echter begraven geraakt onder conventionele kleinigheden, waardoor de

hoofdzaak verloren ging onder bijzaken en deze langzamerhand als doel werden beschouwd.

Al waren echter de denkeelden geheel nieuw, dan nog is dit geen bewijs er tegen; hadden onze voorouders, »die er toch ook kwamen,» zoo geredeneerd, dan leefden wij nog in bosschen en holen, eene wijze van leven, die toch zeker weinigen zouden terugwenschen.

Zijn intusschen de eischen, die men aan de beweegbaarheid der artillerie stelt, niet veel hooger geworden dan vroeger?

Hebben de artilleriepaarden wel steeds hun verplichte 10 jaar dienst gedaan of is die diensttijd verkort tot 9, 8, ja 7 jaar (1)?

Ziehier vragen, waarvan de eerste toch zeker door een ieder bevestigend zal beantwoord moeten worden, vooral na de lezing van HOHENLOHE's brieven, waarin hij den terugtocht der batterijen beschrijft na den oorlog met Oostenrijk; terwijl de opgaven omtrent de remonteering in de laatste tien jaar tot de gevolgtrekking doen komen, dat de duur van diensttijd der artilleriepaarden volstrekt niet gemiddeld tien jaar is, doch veel korter.

De africhting volgens den leidraad zal zeker een gunstigen invloed op den duur van diensttijd hebben, mits.... de afgerichte paarden hunne houding en wijze van gaan behouden en daartoe is het noodig dat én de opleiding der recruten én het gebruik der paarden in de batterij in die richting worden gewijzigd.

Dit opstel zou te veel plaatsruimte innemen, wanneer de opleiding der recruten nog meer in details werd behandeld, doch een leidraad, die dit op zakelijke wijze deed, ware voor de artillerie zeer gewenscht. Terwijl toch bij de cavalerie de instructie der recruten wordt gegeven door officieren, die reeds een cursus aan de rjjschool hebben mede gemaakt, geschiedt zij bij de artillerie dikwijls door officieren, die eerst kort bij het bereden gedeelte zijn overgeplaatst en dus wel noodig hebben zich theoretisch voor de hun opgedragen taak te bekwamen, willen zij die ooit practisch kunnen toepassen.

De korte oefeningstijd zou juist uitstekende onderwijzers eischen, die kunnen zien welke de fouten zijn, die bij elk individu het eerst verbeterd moeten worden, alvorens verder te kunnen gaan, en die door ondervinding weten hoe die fouten verbeterd kunnen en moeten worden. De rijlessen,

(1) Weldra zullen onze batterijen geheel worden aangevuld door paarden uit het remonte-depot; zou dan niet het oogenblik gekomen zijn om elke batterij jaarlijks een vast aantal paarden toe te wijzen, bijv. 7, dat is $\frac{1}{10}$ van de sterkte. Dan kan men niet meer voor het geval staan, dat een nieuwe batterijcommandant in enkele jaren zijn geheele batterij zal moeten remonteeren, omdat de vorige commandant niet van de oude paardjes wilde scheiden. De batterijcommandant kan dan ook beslissen, welke 7 paarden hij het liefst wil wegdoen; terwijl thans de regimentscommandant dit beslist, met advies van den paardendokter, en daartoe de paarden aan de hand doet voorbrengen. Het beoordeelen van een oud paard aan de hand is toch zeker geen goede maatstaf van beoordeeling; slechts de batterijcommandant kan nagaan welke paarden zijner batterij de minst geschikte zijn en ware hij verantwoordelijk dat zijne batterij hare sterkte aan paarden behield, dan zou hij wel zorg dragen dat zijne 7 minst bruikbare paarden het eerst weggaan.

die de manschappen ontvangen, vóór dat zij dienst bij de batterijen doen, beslissen of zij goed of slecht zullen leeren rijden. Is hun zit niet vóór dien tijd bevestigd, dan zullen zij gedurende het exerceeren, den kamptijd en de manoeuvres fouten aannemen, die men hun bijna niet meer kan afleeren.

Het rijden van de afgerichte manschappen zou op dezelfde beginselen moeten berusten als de opleiding der recruten. Het doel toch is het rijden der manschappen te volmaken en de paarden te bevestigen in de goede houding, den ruiters de middelen hiertoe te leeren en hen meer en meer tot goede stukrijders te vormen. Dit zou zeker op voldoende wijze verkregen worden, wanneer de geoefende manschappen, afgericht zijnde volgens de hierboven besproken methode, weer beginnen met het rijden zonder teugels, de beoefening van het balspel, het barrière-springen enz. Blijkt het dat de zit goed is, dan wordt overgegaan tot het onderwijzen der hulpen, de wijze om deze aan te brengen, alsmede de juiste oogenblikken wanneer ze aangebracht moeten worden. Hierdoor zal het gevoel reeds eenigszins ontwikkeld worden. Het is niet voldoende te zeggen: »je moet leeren voelen», neen, de onderwijzer moet den man de middelen aan de hand doen, om dit te leeren en hem duidelijk maken en doen zien dat de op het juiste oogenblik goed aangebrachte hulpen de gewenschte uitkomst zullen hebben. Zij die hierbij den meesten aanleg toonen en de hulpen kunnen aanbrengen, wanneer hun die gezegd worden, zullen dan gebezigd kunnen worden tot het verbeteren van de houding, die bij enkele paarden eenigszins verloren gegaan kan zijn; ook de geschikte personen van het kader moeten hiertoe medewerken.

Op deze wijze afgericht en onderwezen zullen manschappen en paarden in staat zijn de van hen gevraagde diensten naar eisch te vervullen en voortdurend in dien toestand gehouden worden; doch hiervoor is, behalve een leidraad voor de africhting van het artillerie-trekpaard, nog een leidraad noodig voor de africhting van de recruten en een stukrijderschool, die met beide verband houdt. De africhting van paarden en manschappen moet een geheel uitmaken en zijn samengevat in een voorschrift, dat geheel op zichzelf staat, in plaats van, zooals nu, te zijn opgenomen in drie reglementen, die niet in onderlinge overeenstemming zijn, niet geheel gevolgd kunnen worden en waarin bovendien nog verwezen wordt naar de africhtingskunst der cavalerie, waarvan slechts een gedeelte van toepassing is of kan zijn op de artilleriepaarden.

Wanneer men ziet, dat mannen als HOHENLOHE, VON ROSENBERG en PLINZNER het noodig hebben gevonden in hunne werken vele bladzijden te wijden aan de eerste opleiding der recruten en deze dus hoogst gewichtig achten, kan er niet genoeg opgewezen worden dat die opleiding in een leidraad uitgebreid en duidelijk behandeld zou moeten worden en dat bij de practische toepassing er van het onderwijs moet gegeven worden op goedgaande paarden en door personen, die volkomen voor hun taak berekend zijn.

Thans nog een enkel woord over de opleiding der remonte-berijders en die der jonge officieren. Met de recruten begonnen, eindig ik met de officieren, omdat zij den hoogsten trap van volmaaktheid moeten trachten te bereiken, daar uit hun aantal weder de toekomstige onderwijzers van recruten, remonte-berijders en officieren moeten voortkomen.

Uit het kader en de best afgerichte menschen, die zoover gekomen zijn dat zij de hulpen, die hun door den onderwijzer worden aangegeven, goed en op het juiste oogenblik kunnen aanbrengeu, worden de aanstaande remonte-berijders gekozen. Deze moeten nu leeren, meer actief op de paarden in te werken en daartoe zelfstandig leeren rijden, zooals dit naderhand bij het dresseeren der remonte-paarden noodzakelijk is.

De dressuur van alle paarden, zoowel van het schoolpaard als van het trekpaard, berust op het buigzaam maken en tevens versterken der spieren, terwijl alle aan dezelfde hulpen leeren gehoorzamen, te weten:

- 1°. de gewichtshulpen;
- 2°. de beenhulpen; en
- 3°. de teugelhulpen.

Het schoolpaard zal echter aan kleinere en aan in sneller volgorde gegeven hulpen kunnen gehoorzamen dan het trekpaard, zijne houding stelt hem daartoe in staat.

Ik releveer dit om aan te toonen, dat alhoewel er geen verschil in de grondbeginselen der dressuur bestaat, voor paarden tot onderscheiden doeleinden gebruikt, er naar gelang dier doeleinden, toch bepaald trappen van dressuur bestaan en dat *die* paarden, die op den hoogsten trap staan, het meest geschikt zullen zijn voor het rijkunstig onderwijs aan toekomstige remonte-berijders en aan officieren.

Voor het beter ontwikkelen van het gevoel is het eene hoofdzaak, dat de paarden nauwkeurig en gemakkelijk aan de hulpen gehoorzamen, en ik geloof dat iedereen mij zal toestemmen dat noch de trekpaarden, noch de rijpaarden van het kader zeer gevoelig zijn voor hulpen. Dit is het gevolg van het gaan *in* of *naast* de bespanning, waarbij dikwijls, zonder dat de ruiter het kan voorkomen, been- of gewichtshulpen worden gegeven, waaraan het paard niet kan, noch mag gehoorzamen.

Zulke paarden zijn niet geschikt om remonte-berijders te vormen en toch ontvingen tot nog toe de aanstaande remonte-berijders steeds daarop of op een der meestgevorderde klassen remonte-paarden hunne opleiding. Het is dan ook niet te verwonderen dat het gehalte dier remonte-berijders gewoonlijk ver beneden het middelmatige is en blijven zal, zoolang hierin geen verandering wordt gebracht. Deze minder dan middelmatige ruiters richten de remonte-paarden natuurlijk zeer middelmatig af, van eigenlijke dressuur is geen sprake; de recruten moeten op die paarden, die er grootendeels niet geschikt voor zijn, leeren rijden en. . . . zoo blijft men in een cirkel voortgaan.

Hierin zou eene groote verbetering kunnen gebracht worden door bijv. bij elk regiment een tiental goed afgerichte rijpaarden te plaatsen boven de tegenwoordige sterkte, en die in te deelen bij den staf. Deze stampaarden moeten *uitsluitend* gebezigd worden voor het onderwijs; gedurende de wintermaanden in de officierslessen gereden, moeten zij in den zomer dienen voor de opleiding der aanstaande remonte-berijders.

Vermeent men dat een tiental te veel is, dan kan aanvankelijk een proef worden genomen met vijf à zes per regiment.

Door zulk een kern van goedgaande paarden zal men komen tot een kern van goede ruiters, die op hun beurt weder andere paarden kunnen africhten. De uitgaaf voor aankoop dezer paarden en de kosten van fourage zullen op den duur ruimschoots worden opgewogen door den hooger trap, waarop langzamerhand het rijkunstig onderwijs zal komen te staan, daar dit weder op zijn beurt tengevolge zal hebben, dat de paarden langer dienst kunnen doen en beter geschikt zijn voor dien dienst.

Welke methode van africhting men ook wil volgen, om goede uitkomsten te verkrijgen zal men steeds moeten beginnen met een zeker aantal goedgaande paarden, waarop de officieren en de remonte-berijders hunne opleiding kunnen ontvangen. Geschiedt dit niet, dan zal geen enkel reglement, geen enkele leidraad, hoe goed ook, verbetering in den toestand kunnen brengen. Slechts op goedgaande paarden kan men ruiters vormen, die kunnen dresseeren, al wordt van de af te richten paarden geen hooger trap van dressuur gevorderd dan noodig voor artillerie-trekpaarden; ook alleen op die wijze kan men onderwijzers vormen, die gunstigen invloed zullen uitoefenen op de dressuur der paarden en op de africhting der manschappen (1).

(1) Alhoewel eenigzins buiten het kader dezer beschouwingen vallende, zij het mij vergund twee zaken in herinnering te brengen, die eveneens van zeer grooten invloed zullen zijn op de dressuur der paarden en van welke noodzakelijkheid ik bepaald overtuigd ben:

1°. een grooter ration fourage;

2°. eene manège uitsluitend ter beschikking der remonte.

1°. Waarom heeft een remonte-paard 's winters minder haver dan 's zomers, terwijl het in beide jaargetijden dezelfde diensten doet?

Terwijl een jongen, die den mannelijken leeftijd nadert, sterker gevoed zal moeten worden dan een man van 50 jaar of ouder, is het ration der treinpaarden 's winters 5 KG. haver en dat der remonte-paarden slechts 4 KG. Juist gedurende den eersten arbeid, die van jonge paarden onder den man geveerd wordt, een arbeid die bijna voor allen geheel nieuw is, is krachtige voeding noodzakelijk. In Pruisen heeft men ingezien, dat het jonge paard, in dressuur komende, eene moeilijke periode ingaat, zoodat aldaar het ration voor het eerste jaar op 5,9 KG. is bepaald. Een gelijk zomer- en winterration van 5 KG. zal dus voor onze artillerie-remonten niet te hoog zijn, vermeerderd met 0,5 KG. voor de paarden, die meer in entrainement komen.

2°. Voor het zoo hoog noodig longereen van sommige paarden, het aanrijden van jonge paarden, eene noodzakelijkheid voor de officieren belast met de africhting der remonte, en het vormen van niet te groote klassen is eene afzonderlijke manège noodig. In het remonte-depot te Milligen is onlangs een nieuwe stal gebouwd, lang 70 M., breed 10 M. met eene halve-steens-beklamping, voor f 6000; zou het dan niet mogelijk zijn, in dien trant eene manège te bouwen, die 35 M. lang en 17 M. breed is voor minder dan f 10.000?

Vier zulke eenvoudige rijloodsen zullen meer nut hebben dan één fraaie manège en waarschijnlijk nog minder kosten.

Men geloof tegenwoordig niet meer dat, met gunstig gevolg, de eerste beginselen der muziek door prulonderwijzers kunnen worden geleerd op ontstemde en versleten instrumenten. Zelfs een goed onderwijzer in de rijkunst kan geen ruiters vormen, wanneer hij slechts oude versleten paarden te zijner beschikking heeft, terwijl wanneer de paarden goed gaan, bovendien eene oordeelkundige opleiding noodig is.

Leerlingen, die aanvankelijk slecht onderwijs hebben gehad, zullen moeten beginnen met alles af te leeren, wat ze tot nog toe leerden.

Wil de rijkunst bij de artillerie zich goed ontwikkelen, dan zal men moeten aanvagen, enkele paarden zoover te brengen, dat zij werkelijk goed gaan, op deze paarden weder geschikte remonte-berijders vormen om daardoor goed materiaal te krijgen voor de recruten-klassen. De beste methode van africhting kan slechts gunstige uitkomsten opleveren, wanneer zij op deze wijze wordt toegepast, welke uitkomsten zich dan kenbaar zullen maken door het grooter volhardingsvermogen der paarden en hun langeren diensttijd.

Utrecht, Mei 1891.

SCHIETEN UIT VESTINGGESCHUT.

(Met schetsen op plaat VII.)

De noodzakelijkheid, om met enkele beslissende veldslagen in een kort tijdsverloop aan een oorlog een einde te maken, is oorzaak geweest, dat men op een krachtiger aanval van vestingen en fortelinieën, waarachter geslagen legers zich van hunne verliezen kunnen herstellen, heeft aangedrongen.

De wijze, waarop de generaal VON SAUER zich voorstelt, dat een dergelijke aanval kan geschieden, is van vele zijden besproken geworden. Men heeft daarbij de kansen gewikt en gewogen, of de aanval gelukken zou, maar men kwam vrij algemeen tot de overtuiging, dat de generaal de uitwerking van het hedendaagsche geschut overschatte.

In hoeverre dit waarheid bevat, zullen wij buiten bespreking laten, doch hiervan zijn wij overtuigd, dat van de tegenwoordige artillerie een krachtiger gebruik is te maken dan de practische oefeningen te Oldebroek zouden doen vermoeden.

Ten einde dit aan te toonen, zullen wij achtereenvolgens de factoren bespreken, welke de meerdere of mindere gevechtsvaardigheid der artillerie beheerschen, en waarop dus ten slotte het oordeel moet steunen, of tijdens een verdediging de artillerie zooveel gepresteerd heeft, als men rechtmatig van haar kon eischen.

Wij meenen, dat deze factoren zijn:

- 1°. doelmatige artilleristische voorbereiding;
- 2°. juiste waarneming;
- 3°. juiste en doelmatige gegevens;
- 4°. een reglement, aangevende een eenvoudige methode tot het gebruiken der gegevens in verband met de waarneming;
- 5°. een voorschrift, regelende den munitie-aanvoer zoowel tijdens als na het gevecht; en
- 6°. goede aanvoering.

1. *Doelmatige artilleristische voorbereiding.*

Hier toe rekenen wij, dat behoort het in vreedstijd vervaardigen van een teekening op vrij groote schaal, bevattende het driehoeksnet van de groep, alsmede de driehoeksnetten der nevenliggende groepen, voor zoover deze waarschijnlijk voor de waarneming noodig zijn.

Dit net, vermeerderd met bijzondere punten, die voor de verbinding van andere in oorlogstijd van belang zijn, heeft ten doel daaraan de vijandelijke batterijen, benevens de eigen batterijen met hare zijposten te verbinden. Hierdoor is het groepshoofdkwartier in staat, wanneer een batterij niet van haar eigen zijposten gebruik maakt, doch van die der nevenliggende batterijen of fortten, op grooten afstand zijwaarts verwijderd, spoedig aan den batterijcommandant op te geven, hoe groot de hoeken zijn, die de waarnemingslijnen der zijposten met de schootslijn der batterij maken (waarnemingshoeken). Het nut dezer hoeken zal uit de te volgen schietmethode blijken.

Wat de veiligheidsbewapening betreft, voor zoover deze in batterij staat, moet men reeds in vreedstijd, als het mogelijk is, zooveel posten links en rechts daarvan maken, dat men verzekerd is elk punt van het voorterrein en in het schootsveld gelegen, door minstens een zijpost rechts en een links te zien. Zijn deze niet te maken, wijl zij op een voor het publiek toegankelijken dijk komen te liggen, dan bepaalt men toch ongeveer de plaats, en houdt hier aanteekening van.

Men maakt zoo mogelijk reeds dadelijk een teekening van de batterij met haar zijposten op vrij groote schaal, verbindt hieraan eenige belangrijke punten in het voorterrein, en laat dit kleinere net aan dat der groep aansluiten.

Voor deze emplacementen moet verder, in verband met den te gebruiken vuurmond, zoo noodig de lading om achter bochten van dijken behoorlijk vuur te kunnen brengen, bepaald worden, de afstand tot die bochten en de hoek, dien de rooilijn maakt met de richting naar elke bocht aangeteekend worden, en het meest gunstige interval en de springhoogte in verband met de hoogte van den dijk worden berekend. Van elk merkwaardig punt in het schootsveld, als: uiteinden van heggen, hekken, bruggen, huizen, slooten enz. moet de afstand en richting bekend zijn. Hiervan houdt men aanteekening in de schootstafel, en tevens plaatst men daarin de punten, die niet op de kaart, welke men van het terrein bezit, voorkomen, voor zoover zij althans niet te veel aan verandering onderhevig zijn.

De terreingedeelten moeten aangegeven worden, waarover de vijand het gemakkelijkst de stelling naderen kan, ten einde in verband daarmee den afstand en de richting te bepalen voor die vuurmonden, welke niet direct kunnen richten. Zoo mogelijk kiest of plaatst men een hulprichtpunt, en bepaalt ten opzichte daarvan opzethoogte en correctie. Hetzelfde geschiedt voor vuurmonden, die vuur kunnen brengen op versperringen vóór nevenliggende werken.

De te maken teekening van de batterij bestaat hoogstens uit een tiental lijnen, al naar gelang het aantal zijposten. In oorlogstijd behoeven deze niet alle geblindeerd te zijn, want het maken van een tirailleurput of het afsteken van een dijk zal meestal voldoende zijn. Het doel is, dat de waarnemer op een bekende plaats gaat staan; de posten moeten dus door een piketpaal met nummer goed aangegeven worden. Het wenschelijkst is als vaste regel een doorlopende nummering van den meest rechtschen naar den uitersten linkerpost der batterij, welke nummers op de teekening van het groepshoofdkwartier ook voorkomen.

Voor batterijen, die even te voren of nadat de vijand aangekomen is, worden opgeworpen, verricht de officier, belast met het toezicht over den bouw der batterij, al het bovengezegde. Heeft hij eenmaal de menschen aan het werk gesteld, dan behoeft hij zich slechts van tijd tot tijd van den goeden gang der zaken te overtuigen, en blijft hem dus tijd genoeg over. Hij houdt zich echter, voor zoover dit niet geschied is, bovendien bezig met het uitzoeken van plaatsen, 400 à 500 M achter de batterij, waar munitie geborgen kan worden, waarbij hoofdzakelijk veiligheid door de onbekendheid van den vijand met haar ligging moet verkregen worden.

De terreinopname, zooals wij ons die voorstellen, zal aanvankelijk niet vlug geschieden, doch dit is ook minder noodig; zij werpt ruimschoots nut af. We behoeven slechts te wijzen op de groote terreinkennis, welke officieren en kader, met de verdediging in oorlogstijd belast, hierdoor kunnen verkrijgen, gepaard gaande met oefening in het gebruik van een instrument tot meting van hoeken en afstanden.

Het belang van een deugdelijke terreinkennis behoeft bijna niet toegelicht te worden. De plaats, waar men rook van een vijandelijke batterij ziet opstijgen, die, waar op een weg een infanteriecolonne zich voortbeweegt, zal spoedig op de kaart te vinden zijn, en daarmee is een groote waarborg geleverd, dat men snel op den juiste afstand en in de goede richting vuur brengt. Men is in staat op een scherp afgeteekend gedeelte van den weg, waarlangs men weet dat de colonne gaan moet, of wel op een sloot, die de voorwaartsche beweging van vijandelijke tirailleurs bemoeilijkt, iets te voren met een kanon nauwkeurig in te schieten, en dit zijn dus de aangewezen plaatsen, waar men den vijand de grootste verliezen kan en moet toebrengen.

Het hoofddoel van de voorbereiding is dus, naast uitgebreide kennis van het terrein, een net van zijposten te verkrijgen, welker ligging, benevens de uitgestrektheid van hun waarnemingsfeer in het groepshoofdkwartier bekend zijn, terwijl men als batterijcommandant nauwkeurig kennis draagt van de ligging der eigen zijposten ten opzichte van de batterij.

Door een deugdelijke voorbereiding gelooven wij, dat de artillerie in staat moet zijn hoogstens 5 minuten na het ontvangen van den last tot opening van het vuur tegen eenig doel, het eerste schot te doen, en dat het onmogelijk moet zijn, dat een half uur lang na deze lastgeving vijandelijke

infanterie over een brug trekt, terwijl de artillerie niet in staat is iets hiertegen te doen (belegeringsoefeningen IIde Afd. Krijgsschool, Verslagen, Rapporten en Memoriën 1887).

Het doel is niet aanmerkingen te maken, doch wel om uit een theoretische les nut te trekken, want in oorlogstijd zou men met de meeste welwillendheid een dergelijke artillerie niet gevechtsvaardig kunnen noemen. Iets meer dan 5 bataljons infanterie kunnen in dien tijd over een brug, als zij met verdubbelde rotten marcheeren.

2. Juiste waarneming.

Tot bepaling van de lengte- en breedte-afwijking van het gemiddelde tot het gewenschte trespunt kan men twee wegen volgen; nl.:

1°. Uit de batterij het plus en min, en de grootte der afwijking links en rechts waarnemen.

2°. Twee zijposten de grootte der afwijking links en rechts laten waarnemen, en daaruit het onder punt 1 genoemde afleiden.

Ofschoon de eerste methode langen tijd de voornaamste mocht heeten, zoo zal zij in den toekomstigen vestingoorlog gedurende den beslissenden artilleriestrijd slechts zelden toe te passen zijn.

De tweede methode is de moeilijkste en levert de slechtste uitkomsten. Daar echter de juistheid van het hedendaagsch geschut zoo groot is, dat men binnen zekere grenzen onafhankelijk is van den afstand, zoo streven beide partijen er naar ten minste gedurende den geschutstrijd een zoodanige opstellingsplaats te kiezen, dat den tegenstander het waarnemen geheel en al belet wordt, of hoogstens de tweede wijze van waarnemen gevolgd kan worden.

Gedurende een zeer belangrijk tijdperk van den vestingoorlog blijft dus waarschijnlijk de artillerie niets anders over dan waarneming met zijposten.

De waarneming van het plus en min uit de batterij is op de middelbare afstanden voor artillerievuur bij het vuren met granaten, wanneer vóór het doel een breede borstwering ligt, vrij gemakkelijk, zoolang de schoten niet buiten de breedte daarvan vallen.

Stelt het doel zich echter verspreid op, iedere vuurmond gedekt door een smallen aardhoop, dus zooals aanvankelijk de veldartillerie en ook de mortieren van middelbaar kaliber zullen optreden, dan is het waarnemen der granaten zelfs zeer lastig en kan men vele vraagteekens en verkeerd waargenomen schoten verwachten.

Tot het plus of min liggen van de springpunten van granaatkartetsen kan men alleen dan besluiten, als het springpunt niet hoog boven het doel valt of wanneer men den aanslag der granaatkartetskogels vóór het doel ziet, in welk geval het springpunt min ligt. Van verscheidene granaatkartetsen,

waarvan de kogels plus aanslaan, ligt het springpunt min, dus dit kan niet dienen tot de bepaling van de ligging van het springpunt.

Men zal den aanslag der kogels alleen waarnemen, indien de grond hard en stoffig is, of wel in water. Neemt men echter ons klimaat en het drassige terrein vóór onze verdedigingsliniën in aanmerking, dan vermoeden wij, dat meestal niets te zien zal zijn. Bovendien heeft men, zoodra alle springpunten min moeten liggen, totaal geen controle meer op het vuur, behalve het doen van controle-schoten, hetgeen vrij wel met grensschieten overeenkomt, al geschiedt het iets vlugger.

Welke zijn de oorzaken, dat de waarneming met zijposten zulke ongunstige uitkomsten oplevert, en welke middelen kan men tot verbetering aanwenden?

Voorloopig zullen wij bij de beantwoording dezer vraag ons bepalen tot het granaatvuur.

In de eerste plaats moeten wij opmerken, dat, indien de waarnemingslijnen der zijposten elkaar niet in het gewenschte trefpunt snijden, ook al was de schatting der afwijkingen absoluut juist, de afleiding van het plus en min, als het schot dicht bij het doel valt, zeer dikwijls niet met de werkelijkheid moet overeenstemmen.

Dit is een constante fout, die niet anders te elimineeren valt, dan door te zorgen, dat de waarnemers juister richten. Ten einde hen hiertoe in staat te stellen, dient men hun een kijker te geven, waarvan de vizierlijn door 2 stel kruisdraden bepaald is, en waarop een vizierinrichting geplaatst is, evenwijdig aan de vizierlijn loopende. Nu kunnen zij nauwkeurig op het gewenschte trefpunt richten, en met behulp van de vizierinrichting op den kijker 2 richtbakens in het viziervlak plaatsen. De wijze, waarop deze nauwkeurige richting geschiedt, zullen wij straks aangeven, want hoe eenvoudig deze handelwijze ook lijkt, in oorlogstijd is zij lang niet gemakkelijk, daar beide posten hetzelfde schot van een vijandelijke batterij moeten waarnemen.

De tweede bron van fouten zetelt daarin, dat men niet in staat is de afwijkingen der schoten juist te schatten. Een schot zal dus ten opzichte van het snijpunt der waarnemingslijnen van de zijposten bijv. plus kunnen liggen, terwijl de afleiding min is.

De toepassing, die men van de waarschijnlijkheidsrekening maakt, om uit het afgeleide plus en min van 6 schoten het gemiddelde trefpunt met het snijpunt der waarnemingslijnen te doen samenvallen, is dus zeer gebrekkig, daar men niet de fouten in het schatten, door de waarnemers gemaakt, elimineert.

Op grond van deze beschouwing zijn wij tot de volgende methode van waarnemen gekomen:

Met en beide zijposten van de drie eerste schoten de grootte der afwijkingen links of rechts, en brengt men deze schoten in teekening, dan zal men de lengte- en breedte-afwijking hiervan kunnen meten, en overeenkomstige cor-

rectie voor de lengte-afwijking in verband met de $L_{.50}$ kunnen toepassen, als in de leidraad voor de breedte-afwijkingen bij het schieten met granaten is aangegeven. Hierdoor zal men het gemiddeld trefpunt zoo dicht bij het snijpunt der waarnemingslijnen brengen, dat beide zijposten voor het verdere vuur zoowel schoten links als rechts kunnen verwachten. Is nu van een groep van 6 schoten, met dezelfde gegevens gedaan, bekend hoeveel rechts en welk aantal links viel voor elken zijpost, dan zal men, indien de breedte-spreiding der projectielen voor elken post bekend is, de meest waarschijnlijke afwijking links of rechts voor iederen zijpost kunnen bepalen, en daarna het gemiddeld trefpunt in teekening kunnen brengen, ten einde de lengte- en breedte-afwijking te meten.

Men wordt op deze wijze, behalve voor de eerste schoten, wanneer het er niet zoo nauwkeurig op aankomt, onafhankelijk van het schatten der waarnemers, terwijl tijdens het voortgezet vuur beide zijposten evenveel rechts als links moeten opgeven; dus zoolang men geen groote verschillen krijgt, behoeft men het gemiddeld trefpunt niet in teekening te brengen, en kan men met dezelfde gegevens doorvuren.

Ten einde deze methode te kunnen toepassen moet men een instrument hebben, waarop de 3 eerste schoten en de gemiddelde trefpunten van groepen in teekening kunnen worden gebracht. Alhoewel dit onderwerp schijnbaar beter geplaatst zou zijn onder de rubriek »reglement,» staat het echter met het waarnemen zoo nauw in verband, dat wij het hier behandelen.

De volgende redeneering hebben wij daarbij gevolgd:

Construeert men de ellips, waarvan de assen zijn, de lengte- en breedte-spreiding uit de schootstafel, en laat men uit het gemiddeld trefpunt een loodlijn neer op de raaklijn, die met de groote as een hoek gelijk aan den waarnemingshoek maakt, dan zal deze loodlijn de 50% afwijking voor den zijpost, en het dubbele daarvan de 50% spreiding zijn.

Is a de waarnemingshoek, dan is de vergelijking van deze raaklijn:

$$y = x \operatorname{tg} a \pm \frac{1}{2} V (L_{.50}^2 \operatorname{tg}^2 a + B_{.50}^2).$$

Stelt men hierin $y = 0$, dan is

$$x = \frac{V (L_{.50}^2 \operatorname{tg}^2 a + B_{.50}^2)}{2 \operatorname{tg} a} \text{ en dus de } 50\% \text{ spreiding voor den zijpost}$$

$$= 2x \sin a = \frac{V (L_{.50}^2 \operatorname{tg}^2 a + B_{.50}^2)}{\operatorname{tg} a} \times \sin a.$$

Viel nu van een groep van schoten, met dezelfde gegevens gedaan, b percent links, en behoort daarbij het getal c uit de waarschijnlijkheidstabel, dan zal, als z de afwijking van het gemiddeld trefpunt ten opzichte van de waarnemingslijn van den zijpost voorstelt, $z = \frac{1}{2} cx \sin a$ zijn.

Trekt men nu op dezen afstand een lijn evenwijdig aan de waarnemingslijn, dan zal deze van de lijn, welke de schootsrichting der batterij voorstelt, en van die, welke in het gemiddeld trefpunt loodrecht daarop staat, een bepaald stuk afsnijden, en had men de eerstbedoelde lijn even goed door een dezer snijpunten

kunnen trekken; deze stukken zijn respectievelijk groot $\frac{z}{\sin. a}$ en $\frac{z}{\cos. a}$ of $\frac{1}{2}cx$ en $\frac{1}{2}cx \operatorname{tg}. a$. De grootte dezer stukken krijgt men ook, indien men aanneemt, dat de 50% spreiding voor den zijpost niet is $2x \sin. a$, doch $2x$ of wel $2x \operatorname{tg}. a$, hetgeen overeenkomt met $V \left\{ L_{50}^2 + \left(\frac{B_{50}}{\cot. (90 - a)} \right)^2 \right\}$ of $V \left\{ \left(\frac{L_{50}}{\cot. a} \right)^2 + B_{50}^2 \right\}$.

Op grond van deze wiskunstige beschouwing kan men het instrument, voorgesteld op plaat VII, fig. 1 en 2, vervaardigen.

Fig. 1 stelt voor een lei, 4 dM. lang en breed, verdeeld in vierkanten met een zijde van 5 mM., en omgeven door een messing raam van 5 cM. breed.

De grondstof voor de lei kan zijn als van die, welke door het „schoolmuseum” wordt uitgegeven, en de eigenschap heeft van buigzaam te zijn, terwijl hetgeen er met een griffel opgeschreven wordt, door natmaken kan uitgewischt worden. In het raam zijn gleuven aangebracht met sponningen, waarin voor iedere zijpost een schuif kan geplaatst worden, die links en rechts van het nulpunt van 20 verdeelingen, groot 5 mM., is voorzien.

Ten einde dit nulpunt zoodanig te kunnen plaatsen, dat de lijn gaande door dit punt en het middelpunt der lei met de schootsrichting een hoek gelijk den waarnemingshoek maakt, is voor iederen zijpost een hoekverdeling aangebracht van $0^\circ - 45^\circ$ en $46^\circ - 90^\circ$.

Door roode lijnen, streepen en cijfers kan men rechts, door zwarte links aangegeven.

Is voor beide zijposten de waarnemingshoek kleiner dan 45° , dan heeft men voor elk hunner 2 lijnen loodrecht op de schootsrichting der batterij, nl. de lijn met 20 verdeelingen links en rechts op de schuif, en de lijn in het gewenschte trefpunt loodrecht op de schootsrichting. In dit geval is voor beide posten het rechts en links hetzelfde. Men heeft dus slechts een lijn te trekken van het cijfer op de schuif, dat overeenkomt met de afwijking van het gemiddeld trefpunt of het schot, naar het overeenkomstige cijfer op de genoemde lijn der lei, dan moet in die lijn het gemiddeld trefpunt of schot liggen. Doet men dit voor beide posten, dan is het snijpunt de plaats van het gemiddeld trefpunt of schot.

Zoodra de waarnemingshoeken grooter dan 45° zijn, krijgt men voor iedere post 2 lijnen evenwijdig aan de schootsrichting der batterij. In dat geval is het rechts en links voor beide posten niet hetzelfde, vandaar de dubbele rij cijfers langs de lijn, die de schootsrichting aangeeft. In de figuur is te zien hoe de schuif voor den rechterzijpost moet komen te staan. Door aan de sponningen en richels verschillende afmetingen te geven kan men zorgen, dat de schuif steeds op de juiste wijze in de gleuf komt, en dan geven de richting en kleur der cijfers aan, wat links of rechts is.

Op den rechterkant van het raam ziet men nog een verdeling met schuif. Wij

hebben nl. in navolging van de ontwerpers van de regeling van het indirect granaatkartetsvuur uit 15 cM. K. de tempeering tot grondslag voor de wijziging van de springhoogte genomen. Wijziging van de springhoogte gaat dan gepaard met wijziging van interval of lengte-afwijking. Ten einde tekunnen nagaan, hoe groot het interval of de lengte-afwijking, na de verandering der tempeering, is geworden, is de schuif voorzien van 2 verdeelingen, onder en boven het nulpunt groot 100 M., met een stukje lei tusschen beide, waarop de woorden O T MINDER en O T MEER. Wijzigt nu 1 O T het interval 40 M., dan kan men op het stukje lei tegenover de verdeelingen $20-\frac{1}{2}$, $40-1$, $60-1\frac{1}{2}$ enz. plaatsen.

Heeft men bij het vuren met zijposten gevonden, dat de lengte-afwijking 6 M. was, en had men $1\frac{1}{2}$ O T meer tempeering tot wijziging der springhoogte gegeven, dan plaatst men het nulpunt der schuif tegenover het 6de streepje op de linksche verdeeling van het raam, en leest bij $1\frac{1}{2}$ O T af, hoe groot de te corrigeren lengte-afwijking is. Had men daarentegen het + en - waargenomen, dan kan men tegenover het cijfer, dat het gewenschte interval aangeeft, eveneens een streepje zetten, daar de strook, waarop »waarneming + en -» staat, ook van lei is. Plaatst men het nulpunt der schuif tegenover het cijfer der rechtsche verdeeling, welke het afgeleide interval uit het + en - der schoten aangeeft, dan zou men in dat geval bij $1\frac{1}{2}$ O T aflezen het werkelijke interval, en het verschil van dit cijfer met dat, hetwelk het gewenschte aangeeft, duidt den afstand aan, dien men corrigeren moet.

Daar de afwijkingen der eerste schoten zeer groot kunnen zijn, kan men elke verdeeling van 5 of 1 mM. 10 M. laten voorstellen, terwijl zij overigens de maat voor 1 M. aangeven.

Fig. 2 geeft den anderen kant van het instrument te zien.

Het raam is voorzien van 2 loodrecht op elkaar staande lijnen, de eene met verdeelingen tot 200, de andere tot 400.

Beschouwt men de formules, welke wij voor de spreiding der zijposten hebben opgegeven, dan bemerkt men, dat deze de hypothenusa van een rechthoekigen driehoek is.

Onder de lijnen is aangegeven, hoe groot de afstanden zijn in verband met de grootte van den waarnemingshoek, die men op elke rechthoekszijde moet uitzetten, en die zoo noodig met de spreidingsliniaal worden berekend.

Het verband tusschen dit instrument en de waarneming bestaat hierin, dat men nu verplicht is te zorgen, dat de schatting van de afwijkingen der eerste schoten ook plaats heeft, hetzij in de richting evenwijdig aan het schootvlak of in die van een loodrecht daarop staande lijn.

Fig. 3 is de afbeelding van het instrument, waardoor het genoemde bereikt wordt.

Fig. 3a stelt een lat voor, aan het vooreinde voorzien van een tap met moer A tot plaatsing van een richtbaak, veelhoekig van doorsnede. Op

1 M. van A is een tweede dergelijk gat — in de figuur niet voorgesteld — en op 2 M. van A bevindt zich het gat B zonder moer. Aan het achter-einde der lat is bovendien een plank, lang 5 en breed 3 dM., aangebracht, voorzien van twee gleuven, waar langs de graadverdelingen 0—45 en 90—46, en waarin de blokjes M en N met gaten tot doorlating van een tap glijden.

Fig. 3*b* geeft de afbeelding van een lat van 2 M., voorzien van 1000 verdelingen, groot 2 mM., zijnde dus duizendste deelen van den afstand A B fig. 3*a*. Op de lat is de inrichting Q geplaatst, overeenkomstig het raam van een opzet. Op het blokje is echter een staaf aangebracht met gat tot plaatsing van een richtbaak, die in de figuur door een driehoek is voorgesteld, ten einde aan te geven, dat deze veelhoekig van doorsnede is met een kant, die uitsluitend bestemd is tot richten en waarnemen. Een gelijke inrichting O glijdt met een nok in een gleuf der lat. Door den vorm van gleuf en nok kan de juiste plaatsing verzekerd worden, terwijl O zonder richtbaak onder Q geschoven kan worden. Eenige inrichtingen O bevinden zich bij elk instrument, terwijl zij evenals Q, wanneer het instrument buiten gebruik is, kunnen afgenomen worden. Onder de verdeling 500 der lat is de tap B, voorzien van schroefdraad tot plaatsing van een moer met vleugels, aangebracht. Links van B, ongeveer van de verdeling 350 tot 250, bevindt zich een ijzeren plaat met gleuf, waarin een tap met schroefdraad voor een moer glijdt.

Op beide latten is aangegeven, dat zij voor den linkerzijpost dienen.

De lat fig. 3*a*, bestemd voor den rechterzijpost, heeft, indien men in de richting A B gaat staan, de plank rechts, terwijl bij de lat fig. 3*b* de ijzeren plaat met gleuf onder de verdelingen 650—750 is aangebracht.

Plaats de zijpost de lat fig. 3*b* met den tap B in het gat B fig. 3*a*; de tap, die in de gleuf der ijzeren plaat glijdt, in het gat van een der blokjes M of N, na een der beide op den waarnemingshoek gesteld te hebben, en richt dan de zijpost de lijn A B op het gewenschte trefpunt, dan ziet men in fig. 4*a* den stand bij hoeken $< 45^\circ$, en in fig. 4*b* dien bij hoeken $> 45^\circ$. In het eerste geval worden de afwijkingen der eerste schoten loodrecht op de schootsrichting gemeten, daar de verdeelde lat een hoek, gelijk aan 90° plus den waarnemingshoek met de lijn A B maakt, in het 2de geval geschiedt zulks volgens de schootsrichting, daar genoemde lat een hoek gelijk aan den waarnemingshoek met A B maakt.

Aan het gestelde wordt dus voldaan, doch dit is niet voldoende. Bij een granaatvuur zal men, nadat de gevechtskracht van een vuurmond der vijandelijke batterij is vernietigd, dezen slechts met een enkelen vuurmond blijven beschieten, en met de overige vuurmonden der batterij een anderen onder vuur nemen. Bij een granaatkartetsvuur moeten de zijposten niet op het gewenschte trefpunt gericht zijn, doch op de projectie van het gewenschte springpunt op den grond. De vuurmond corrigeert daartoe loodrecht op

de schootsrichting of wel laat de granaatkartets een zekeren afstand vóór het gewenschte trefpunt springen, hetgeen dus een correctie volgens de schootsrichting genoemd kan worden.

Beschouwt men fig. 4a, dan ziet men, dat beide zijposten, indien het gewenschte trefpunt naar rechts verplaatst wordt, de richtbaak links van het punt 500 moeten stellen, en wel zooveel duizendste deelen, als berekend worden op gelijke wijze bij den vuurmond, doch in verband met den afstand zijpost-doel.

Beide zijposten maken nu gebruik van een der verdeelingen 500—0; bij verplaatsing naar links van het trefpunt, maken zij op dezelfde wijze van een der verdeelingen 500—1000 gebruik.

Zoodra men nu echter de zijposten bij een granaatkartetsvuur op de projectie van het gewenschte springpunt op den grond wil richten, zou men een lat, eveneens van dezelfde verdeelingen voorzien, moeten hebben, die in B evenwijdig aan de schootsrichting staat. Deze lat is in 4a door de gestippelde lijn KB voorgesteld. Zet men op KB den afstand BC uit, die overeenkomt met het aantal duizendste deelen, dat men voor het interval corrigeert, en trekt men de lijn AC, dan is F het punt, waar de richtbaak moet staan. De lengte der lijn BF is bekend uit de gelijkvormigheid der driehoeken AEF en CBF:

$$FB = \frac{BC \times BE}{AE - BC} \dots \dots \dots (1).$$

Hierin stelt BC voor het aantal duizendste deelen, in verband met den afstand zijpost-doel.

BE de lengte van den cosinus in mM. van den hoek $90^\circ - \alpha$, gelegen tusschen 45° en 90° , want als de waarnemingshoek 0 is, staat de verdeelde lat loodrecht op AB.

AE de sinus van den hoek $90^\circ - \alpha$ in mM.

De linkerzijpost maakt gebruik van de verdeelingen 500—0, de rechter van 500—1000.

Beschouwt men fig. 4b, dan blijkt, dat bij correctie voor het interval, het aantal duizendste deelen slechts behoeft uitgezet te worden voor den linkerzijpost in de richting 500—0, voor den rechter in de richting 500—1000.

Wanneer men echter het gewenschte trefpunt naar rechts of links wil verplaatsen, zou men van de gestippelde lijn BK moeten gebruik maken, want nu staat deze loodrecht op de schootsrichting. De afstand BF moet dus berekend worden. Deze is bij verplaatsing naar links:

voor den linkerzijpost:

$$\triangle AEC \propto \triangle BFC.$$

$$BF = \frac{AE \times BC}{BE - BC} \dots \dots \dots (2).$$

voor den rechterzijpost:

$$BF = \frac{AE \times BC}{BE + BC} \dots \dots \dots (3).$$

Gemakkelijk is na te gaan, dat bij verplaatsing naar rechts voor de linkerzijpost formule 3, voor de rechter-formule 2 geldt.

Hierin stelt BC het aantal duizendste deelen, dat men corrigeert, voor, AE den cosinus van den hoek α in mM., BE den sinus in mM., terwijl α gelegen is tusschen 45° en 90° , want bij 90° moet de verdeelde lat loodrecht op AB staan.

Beide zijposten maken bij een verplaatsing naar links gebruik van een der verdeelingen 500—1000, bij een naar rechts van een der verdeelingen 500—0.

Hoe eenvoudig deze formules zijn, moet men toch dergelijke berekeningen in oorlogstijd onder het vijandelijk vuur niet uitvoerbaar achten, en wij hebben daarom een liniaal geconstrueerd, waarbij dit automatisch geschiedt.

Fig. 5 stelt deze liniaal voor, aan beide kanten voorzien van een schuif; fig. 5 a en b geven denzelfden kant van de liniaal te zien, doch 2 verschillende zijden van een schuif.

In fig. 5 a is langs den kant, waarlangs de schuif gaat, een verdeeling in 2 mM. van 0—400 met zwarte cijfers aangebracht (in de teekening kwart centimeters). Deelt men een verdeeling op het oog midden door, dan leest men tot in mM. nauwkeurig af, zijnde duizendste deelen van een meter. Van af 0 zet men hierlangs uit het aantal duizendste deelen, voorgesteld door de lijn BC in formule 1, 2 en 3.

Op de schuif is aangebracht een hoekverdeeling van 45° — 89° (45° — 0°). Van uit een denkbeeldig punt links van de verdeeling 45° zijn uitgezet de sinussen van 45° tot 89 in mM., zoo noodig ook de onderdeelen van enkele dier hoeken. Wanneer 45° tegenover 0 staat is het verschil van het aantal duizendste deelen, waar tegenover elke hoek staat en den sinus van dien hoek 707 mM., want de sinus van 45° 707 mM. zijnde, vermeerderd men van af 0, zoowel het aantal duizendste deelen als den sinus met een gelijk aantal mM., het verschil is dus constant. In dit geval moet dus tegenover den pijl op de schuif het cijfer 707 op de daaronder in roode cijfers aangebrachte verdeeling staan. Plaatst men 45° tegenover 400, dan is het verschil 307, en komt de pijl tegenover het roode cijfer 2 te staan, dat 307 zou moeten zijn.

Staat 89 tegenover 0, dan komt de pijl tegenover het roode cijfer 121, dat ongeveer met 1000 overeenkomt. Stelt men zich nu voor, dat van af 2 tot 121 een mM. verdeeling is aangebracht met de cijfers 307—1000, dan zal bij plaatsing van den waarnemingshoek tegenover het cijfer, dat het aantal duizendste deelen correctie aangeeft, de pijl komen te staan tegenover het cijfer, dat het verschil aangeeft. Pijl en cijfer van den waarnemingshoek doorloopen nl. denzelfden afstand; het cijfer der correctie is juist zoodanig aantal mM. kleiner of grooter, als met de verplaatsing overeenkomt, dan het cijfer, waartegenover de waarnemingshoek stond, toen 45° tegenover 0

geplaatst was. Het verschil was 707, de sinus is dezelfde gebleven, het aantal duizendste deelen correctie is alleen veranderd.

Het verschil in de noemers der formules 1 en 2 kan nu bepaald worden. Op deze zijde der schuif is aangegeven, wanneer zij gebruikt moet worden.

Uit fig. 5c zal blijken, waarom de cijfers 2—121 langs de roode verdeling geplaatst zijn.

Op de liniaal is ook nog een pijl, doch deze beweegt zich niet langs een verdeling, en kan daarom niet tot vergissing aanleiding zijn.

Fig. 5b geeft de andere zijde der schuif, eveneens van de hoekverdeling 89° — 45° voorzien, doch het denkbeeldige 0 punt ligt rechts van 45° . Valt de verdeling 89° met 0 samen, dan is de som van alle sinussen met het daartegenover staand cijfer 1000, en bevindt zich de pijl tegenover het roode cijfer 120,5 (ongeveer 1000). Plaatst men 45° tegenover 0, dan is de som $\sin. 45^\circ + 0$ correctie = 707, en staat de pijl tegenover 86, dat daarmede overeenstemt. Het is gemakkelijk in te zien, dat bij verplaatsing der schuif naar links, ten einde den waarnemingshoek met het cijfer der correctie te doen samenvallen, de pijl tegenover het cijfer komt te staan, dat de som aangeeft. De pijl op de liniaal gaat dan van de verdeling in roode cijfers op de schuif af.

Wij hebben aangenomen, dat het gewenscht trefpunt hoogstens 50—100 M. in verband met den afstand naar rechts of links verplaatst mag worden, zonder invloed uit te oefenen op den waarnemingshoek. De maximum-correctie op de kleinere afstanden is dus 100‰ . Het cijfer 89 moet dus met 100 kunnen samenvallen. Bij verschuiving naar rechts loopt nu de pijl op de liniaal langs de verdeling 120,5 (1000)—130 (1100) op de schuif.

De pijl op de schuif zou zich nu langs de zwarte verdeling 0—400 bewegen, en aanleiding kunnen geven tot vergissing. Plaatst men daarom de pijl op een afzonderlijk plaatje, dat om een as kan wentelen, dan kan men zorgen, dat bij beweging der schuif naar rechts, de pijl niet langs de verdeling komt. Door de richels en sponningen van verschillende afmetingen te maken, kan men verkrijgen, dat de schuif slechts in den stand van fig. 5a of b geplaatst kan worden.

De som in den noemer van formule 3 kan dus nu ook bepaald worden, terwijl is aangegeven, wanneer deze kant der schuif gebruikt moet worden.

In fig. 5c zijn op den anderen kant der liniaal langs beide zijden van een schuif de neperiaansche logaritmen van 1—400 uitgezet met 10 cM. als maat, op de wijze als bij de spreidingsliniaal. Hierdoor is men in staat van 1 — 100‰ tot in 1, van 100 — 150‰ tot in 2, van 150 — 300 tot in 5, en van 300 — 400‰ tot in 10 duizendste deelen nauwkeurig de verdeling te maken, en dus respectievelijk tot op $\frac{1}{2}$, 1, $2\frac{1}{2}$ en 5‰ nauwkeurig af te lezen, hetgeen voldoende kan geacht worden, daar bij toepassing van een groot aantal duizendste deelen correctie voor het interval, 1‰ ook slechts een onderdél van 1 M. verplaatst, en dus de grootte van den invloed op de fout afneemt.

Op de schuif zijn aangebracht, te beginnen bij een denkbeeldig 0 punt rechts van 89, de nep. log. van de cosinussen van 45° —89 in zwarte cijfers, en in roode cijfers de nep. log. van de getallen 307—1100. De log. der laatste getallen verschillen aanvankelijk na elk 3 tal, en langzamerhand opklimmende eindelijk na elk 10tal, slechts 1 mM. Men zou dus verplicht zijn bij elke streep een cijfer te plaatsen; vandaar dat wij de getallen van 2—130 er boven geplaatst hebben en in de fig. 5a en b slechts door een streep met overeenkomend cijfer die getallen hebben uitgezet, die in de logarithmentafel met de lengten der logarithmen in fig. 5c overeenstemmen. Nauwkeuriger behoeft men het verschil of de som niet te kennen, daar het van geen invloed is.

Men kan weder zorgen, dat de schuif slechts in den stand van fig. 5c geplaatst kan worden.

Gemakkelijk is na te gaan, dat bij plaatsing van den waarnemingshoek tegenover het cijfer, dat de correctie aangeeft, de uitkomst der berekening moet staan tegenover het cijfer, dat het verschil of de som uit de noemers der formules aangeeft.

Alleen bij plaatsing van bijv. 45° tegenover 400, zou het cijfer 2 buiten de verdeling op de liniaal vallen. De waarnemingsinstrumenten fig. 3a en b zijn dan niet in staat het groot aantal duizendste deelen op de gewone wijze te corrigeren. Plaatst men nu echter de richtbaak A in het gat tusschen A en B (fig. 3a), dan is de verdeelde lat niet in duizendste, doch in vijfhonderdste deelen verdeeld. Vermenigvuldigt men nu de verkregen som of het verschil met 2, zoo leest men tegenover dat getal in fig. 5c den stand van de baak af.

In fig. 5c is onder de schuif nog aangegeven, wanneer deze gebruikt moet worden; in elk ander geval zet men slechts het aantal duizendste deelen uit. Daaronder is in $1\frac{1}{2}$ mM. een verdeling aangegeven, die een beeld toont van de verdeelde lat der zijposten. Bij 500 is een pijl, omdat de baak gewoonlijk hier zal staan, doch het is geen noodzakelijkheid; de batterijcommandanten behoeven slechts het cijfer te kennen, waarop de baak staat. De richting der pijlen geeft aan, dat te allen tijde, onafhankelijk van waarnemingshoek of zijpost, links en rechts hetzelfde is, en dat de richting voor het interval van linker- en rechterzijpost onafhankelijk van den waarnemingshoek is.

Bij gebruik der schuiven komt dus fig. 5 daarop neer, dat men den waarnemingshoek op schuif 5a of b en dien op 5c tegenover het aantal duizendste deelen correctie plaatst, dan leest men op de eerste tegenover den pijl een cijfer, tegenover hetzelfde cijfer staat in 5c het getal, dat de verplaatsing van de baak aangeeft.

Op fig. 5a en b is nog een millimeterverdeling aangebracht langs een scherpen kant, ten einde de hypothenusa in fig. 2 te kunnen meten. Tevens kan men langs dien kant op fig. 1 de lijnen evenwijdig aan de waarnemingslijnen trekken.

Bij het schatten der afwijkingen der eerste schoten geven de zijposten het cijfer slechts op, waartegenover een losse baak komt te staan, die met A

de richting van het schot aangeeft, dan bepaalt de batterijcommandant met behulp van 5c en de kennis van den stand der baak B, hoe groot de afwijking is en in welke richting.

Alvorens de twee voorbeelden te behandelen, die het gebruik der verschillende instrumenten nader zullen toelichten, moeten wij nog de wijze bespreken, waarop de springhoogte der granaatkartetsen bepaald wordt.

Daartoe wenschen wij een vlak te bepalen, dat gaat door het oog van den waarnemer en het gewenschte springpunt.

Fig. 6 geeft een voorstelling van het instrument. Het bestaat uit een lat van 2 M., van voren voorzien van een stijl met 2 armen, die gaten tot doorlating van een richtbaak hebben. Van achteren is een dergelijke stijl, voorzien van verdeelingen van 2 mM., en die verschoven kan worden als een opzet; de regeling geschiedt ook dienovereenkomstig.

(Wordt vervolgd.)

Losse beschouwingen over wenschelijke veranderingen in de uniform der Infanterie.

Bij de beoordeeling der wenschelijke veranderingen, in de uniform der Infanterie aan te brengen, hebben wij ons in de eerste plaats op het standpunt gesteld, dat die veranderingen ook verbeteringen moeten zijn, in zoover dat zij de tenue meer voor veldgebruik geschikt maken.

Aan de andere zijde is getracht daarbij alle overdrijving te vermijden, omdat het onmogelijk is eene tenue daaraan geheel te doen beantwoorden, die tevens in vredestijd moet dienen om in het openbaar te verschijnen en den troep een goed uiterlijk te verleenen.

Daar de vredestoestand de normale toestand der Staten is, zoo mag zeer zeker ten opzichte der tenue ook daarmede rekening gehouden worden. Wenschelijke verbeteringen voor oorlogstijd mogen, naar onze bescheidene meening, alzoo opgeofferd worden, wanneer het uiterlijk van den troep in vredestijd door die al te groote doelmatigheid of minder nette snit zou komen te lijden.

Daarenboven behoeft met die eischen van oorlogstijd niet geheel alleen rekening gehouden te worden, daar dan toch reeds door force majeure dikwerf afwijkingen in de tenue moeten worden getolereerd. In algemeenen zin kunnen de eischen van uniformiteit dan toch niet streng gehandhaafd blijven.

Daar waar de kleeding aan veel slijtage onderhevig is en de aanvoeren niet altijd gelijken tred met de behoeften kunnen houden, is men dikwerf genoodzaakt de meest zonderlinge afwijkingen toe te staan.

Het is b. v. niet te eischen dat een soldaat, die heden in het gevecht zijn pantalon of hoofddekseel vernield of verloren ziet, zonder die uitrustingsstukken zijne plaats in het gelid inneemt. Trouwens, in dat geval zou hij toch buiten de tenue zijn.

Wordt men dus in oorlogstijd, door den drang der omstandigheden, genoodzaakt, veel van zijne eischen betreffende gelijkvormigheid in tenue te laten vallen, zoo is er dan ook niets tegen om het oog te sluiten voor die kleine afwijkingen, die de man zelf tot zijn gemak en geriefelijkheid aanbrengt, en behoeft dus met die eischen niet uitsluitend rekening gehouden te worden bij het ontwerpen eener tenue.

Het oog en aanzien van den troep in vreedstijd is alzoo een belangrijke factor bij het ontwerpen van eene meer of minder doelmatige uniform en men kan niet alleen rekening houden met de oorlogseischen.

Bij koloniale legers zouden laatstgenoemde meer op den voorgrond kunnen treden.

Dit tot inleiding.

Kleur en grondstof. Wat kleur en grondstof der tegenwoordige uniform van de infanterie betreft, zoo kunnen deze over het geheel goed en deugdelijk worden genoemd.

Een donkerder pantalon, waaraan sommigen de voorkeur schijnen te geven, komt ons niet noodzakelijk voor.

Uitmonstering. Deze dient dringend verbetering. Het geel is eene teere kleur, die spoedig bleek en vuil wordt en het aanzien van den troep niet verhoogt. De schouderpassanten en fouragères zijn bovendien hoogst onpractisch.

Bij parades en wapenschouwingen, juist wanneer de troep vertoon moet maken, hinderen die dingen bij het uitvoeren der handgrepen. Zoo bijv. bij het »vellen» en »presenteeren» van het geweer, ziet men den man voortdurend met die fouragères in de war en verhangt hij er zich dikwerf in bij het »overnemen».

Rood of paars komen ons voor, de kleuren te zijn het meest geschikt voor uitmonstering. Zij zijn levendig, behouden langer hare frischheid, zijn niet zoo teer en kleeden beter dan geel, dat onze blonden en bleeken landaard — of blanken, als men wil — het minst flatteert.

Groot tenue. Dit zouden wij alleen wenschen te doen bestaan uit losse versierselen, aan te brengen op eene der bestaande en noodzakelijke kledingstukken. Niet op de wijze, maar in den geest als zulks bij het Indisch leger plaats heeft.

Wij vinden een afzonderlijk en duur kledingstuk daarvoor niet noodig.

Waar de behoeften van een leger zich met den dag uitbreiden en sommige dezer dikwerf wegens de financieele gevolgen langer uitgesteld worden dan wenschelijk is, ja! soms daarom niet bevredigd kunnen worden, daar is het

plicht, zoowel uit het oogpunt van staatsbelang, als in dat van het leger, zich tot het strikt noodige te bepalen.

Vooraf in een leger als het onze, dat nagenoeg geheel uit dienstplichtigen bestaat, die slechts korten tijd onder de wapenen blijven, is een dergelijk duur kleedingstuk overbodig, te meer daar een soort van groot tenue op eenvoudiger en zeer zeker smaakvoller wijze te ontwerpen is.

De grenadiers uitgezonderd, is de infanterie in groot tenue slecht en leelijk gekleed.

Waaruit die versierselen moeten bestaan en hoe zij zouden aangebracht dienen te worden, is eene vraag, die beslist kan worden, wanneer eenmaal als beginsel is aangenomen, dat een eenvoudiger, goedkooper en netter groot tenue te verkrijgen is.

Daarbij is het vraagstuk op verschillende wijze op te lossen, zoodat wij er ons niet noodeloos in wenschen te verdiepen.

Het mouwvest. Wij zouden dit langer en iets wijder wenschen, meer in den vorm van eene attila, zoodat het van voren even over den buik en van achteren halverwege de billen viel, in het genre der tegenwoordige mouwvesten van de cadetten der K. M. Acad. zijn.

Van voren zouden wij dan tevens daarin zakken wenschen te hebben, zooals men die aangebracht ziet bij de zoogen. jaquettes der burgerkleeding.

Over het geheel heeft de man te weinig bergplaats, en meer nog geldt dit het kader, dat geen kaart of rapport kan bergen dan in de broekzakken.

Daar de man dan ook alles in die broekzakken moet opbergen, zijn deze ook voortdurend opgevuld en staat dit niet alleen leelijk, maar is daarenboven lastig en pijnlijk bij het marcheeren, door de drukking die daardoor op den langen duur op het dijbeen wordt uitgeoefend.

De kapotjas. Deze zouden wij gaarne nog meer eene overjas doen zijn, door haar nog iets wijder te maken en mede van voren te voorzien van een paar schuin ingesneden zakken.

Schako. Deze een 3 à 4 cM. lager dan de tegenwoordige, met eene kleine achterklep, ten einde den nek te beschutten tegen zonnestralen en het afloopen van regenwater.

Het garnituur, waarvoor wij bronskleur aanbevelen, alleen te doen bestaan uit het wapen van Nederland en eene vaste geschubde stormketting, die — niet onder de kin zijnde — los op de neerslaande voorklep kan rusten of opgehouden wordt door een bal of pompon.

Wij zouden echter de eerste wijze verkiezen, omdat dan die bal of pompon kan gemist worden.

Wij zijn om verschillende redenen geen voorstanders van den helm. Deze heeft ook zijn bezwaren en er werden er dan ook vele in den oorlog van '70 expresselijk verloren. Trouwens, een volmaakt hoofddekseel, dat de noodige stevigheid heeft om het hoofd zooveel mogelijk tegen kolf- en sabelslagen te

beschutten, daarbij licht is, gemakkelijk draagt, niet knelt en in den zomer het hoofd niet broeit, is toch niet te ontwerpen.

Met het oog dan ook op de geldelijke consequentiën, komt het ons oordeelkundiger voor van de in voorraad zijnde schako partij te trekken, door deze doelmatig te veranderen, dan een geheel nieuw hoofddeksel in het leven te roepen, waarvan later zou blijken dat het eveneens zijne eigenaardige, zoo niet meerdere, gebreken had.

Schoenen. Ofschoon de tegenwoordige schoen ook niet aan alle eischen van eene goede voetbedekking voldoet, zoo wenschen wij hem toch te behouden.

Wij zijn voor marcheerende troepen geen voorstanders van laarzen, daar deze voor ons groote nadeelen hebben.

Voor vestingtroepen, die niet te marcheeren hebben, waarbij dus de laars desnoods zoo hoog mogelijk gemaakt en boven de knie dicht gebonden kan worden, mogen laarzen te verkiezen zijn, voor marcheerende troepen vinden wij ze minder doelmatig dan schoenen.

In de eerste plaats heeft de man het meerdere leer met zich te voeren en te slepen en blijft, wat voor ons een groot nadeel schijnt, bij het doorwaden van beken, sloten en inondatiën, het water hem in de laars staan. Hij kan, aan de overzijde gekomen, toch niet telkens het water uit de laars laten loopen om haar daarna soms met moeite weder aan te trekken. Vooral is voor ons een bezwaar, dat bij nachtelijk alarm die vochtige of doorweekte laarzen moeilijk zijn aan te trekken.

Wij vinden den schoen niet zoo slecht en ondoelmatig en zouden in oorlogstijd alleen den man een paar slobkousen doen ontvangen, die halverwege de kuit reiken en waarin de pantalon wordt opgesloten.

Hierdoor wordt steun en stevigheid voor het onderbeen verkregen, de schoen bij het doorwaden van modderachtige terreinen beter opgehouden, zoodat hij door zuiging minder gemakkelijk verloren gaat, en worden langs stoffigerige en slijkerige wegen zoowel de pantalon als het onderbeen minder vuil.

Kwartiermuts. Kan blijven. Natuurlijk wordt ze uitgemonsterd in overeenstemming met de kleur, die voor de overige kleeding wordt aangenomen.

Distinctieven der verschillende graden. Deze komen ons goed en doelmatig voor. Ook wat die der adjudant-onderofficieren betreft, kunnen wij er ons mede vereenigen, indien men slechts die der officieren verandert.

Zeker is het dat de subalterne officier niet voldoende te onderscheiden is van den adjudant-onderofficier en in het geheel niet bij het dragen der burnou.

Dat gemis aan een sterk kenmerkend distinctief heeft reeds al te dikwerf aanleiding gegeven tot scheeve verhoudingen.

Wij zouden nu echter niet gaarne den adjudant-onderofficier, wiens uniform die van den officier steeds nabij kwam, eene mindere uniform of distinctief wenschen te geven, waardoor hij zich in zijne oogen en die van den troep, en in het algemeen die van het publiek, als 't ware gedegradeerd zag.

Daarom zijn wij er voor den adjudant-onderofficier de tegenwoordige uniform te doen behouden, behoudens enkele wijzigingen in uitmonstering en snit, en de verbetering te zoeken in het aanbrengen van een beter distinctief bij de officieren (1).

Bretels. Deze te doen vervallen en de pantalon op de heup te doen dragen door trekker en gesp.

De manschappen dragen de bretels nooit. Steeds moet er op gelet worden. Geschiedt dit niet, zoo wordt de pantalon opgehouden door riem of touw.

Werd de tenue in beginsel aangenomen als door ons wordt voorgesteld, dan heeft men voor:

Kazerne- en corvée-tenue. De werkkiel en werkbroek.

Dagelijksche en exercitie-tenue. Het gewijzigde mouwvest — zonder taille-haken echter — waarop een staande kraag van rood of paars.

Groot tenue. Losse tressen en schouderpassanten, aan te brengen op het gewijzigde mouwvest — hetzij men dit nu attila of tunique noemt — en eene bos haneveeren zijwaarts tegen de schako, in het genre als de Bersaglieri, of staande als bij de officieren der grenadiers en jagers hier te lande.

Marsch- en veldtenue. De kapotjas, en in oorlogstijd daarbij een paar slobkousen. Daar des winters het mouwvest onder de kapot gedragen moet kunnen worden, zijn er dan ook geen taille haken aangebracht.

Deze kunnen dan ook zeer goed gemist worden, daar bij die dagelijksche exercitiën de man niet zoo uren achtereenvolgend bepakt is, als zulks bij marschen en manoeuvres het geval is.

Knoopen. Deze wenschen wij zoo te laten, om de uniform niet al te somber te doen worden.

Men overdrijve ook hierin niet, met het oog op eene vermeende spoedige ontdekking of uitwerking van vuur.

De man is altijd eerder te zien geweest dan zijne knoopen en binnen den gezichtskring, waarin deze te onderscheiden zijn, leverde zijn persoon beter doel dan die strepen.

Officieren.

Dagelijksche en exercitie-tenue. Als thans. Kleur van den kraag en snit der jas, als het door ons vastgestelde gewijzigde mouwvest. De schouderpassant zou smaller en van zijde kunnen zijn.

Uitmonstering. Als die der manschappen.

Distinctieven. Voor alle officieren aan beide zijden van den kraag een in goud geborduurde kroon. Verder tot kenmerkend onderscheid der verschillende rangen, op de mouwen der jas een dun smal gouden koord, zooals thans

(1) De scherpschutterstreep, maar in goud, zagen wij gaarne den onderofficier-scherpschutter toegekend.

de hoofdofficieren om de bovenzijde der pet dragen en dit koord aangebracht in den vorm van het garneersel op de mouwen der tegenwoordige burnou, den zoogen. Hongaarschen knoop.

Voor de 2de luitenants een, de 1ste twee en de kapiteins drie dier koorden.

Voor de hoofdofficieren eerst een breede gouden streep, als de officieren van den Ind. Gen. Staf, en daarboven in dezelfde verhouding opklimmende als voor luitenants en kapiteins, het smalle koord.

Voor de generaals in het open vak tusschen die streep en het koord de sterren.

Een groot gedeelte der officieren van het Fransche en Italiaansche leger draagt dit distinctief.

Groot tenue. Als dat der manschappen. Het treswerk en passanten voor de officieren van goud.

Geen afzonderlijke groot-tenue-jas alzoo.

Marsch- en veldtenue. Als dat der manschappen.

De Burnou. Deze is voor den infanterie-officier, die marcheeren moet, het meest onpractische kledingstuk, dat daarenboven weinig verwarmt tengevolge van de mindere doelmatigheid der stof.

Door de overmatige lengte slingert het onderste gedeelte voortdurend tusschen de beenen, wat vooral het marcheeren bij hevigen wind vermoeiend doet zijn en nog meer inspanning vereischt bij regen, door de overtollige zwaarte der jas.

Bij het gaan over boomstammen, vonders, en andere smalle hindernissen, belet dat tusschen de beenen flodderend gedeelte ook nog het »zien", waar men den voet zet, waardoor de gang weifelend en angstig wordt, vooral omdat door het vasthouden der sabel, die onder de burnou zit, de linkerarm niet de beweging van het bovenlijf kan volgen.

Van »springen" kan in het geheel geen sprake zijn.

Daar eene eerste vereischte van dit kledingstuk is, dat het voldoende beschutting tegen de koude geeft, behalve dat men zich er vlug en gemakkelijk over en door alle terreinen in kan bewegen, zouden wij in de eerste plaats als stof eene meer wolachtige verkiezen.

De nijverheid heeft keur van nette, meer duurzame en meer verwarmende stoffen.

Wat de lengte betreft, zouden wij die niet langer wenschen, dan eene handbreedte boven de knie, zoodat de onderbeenen geheel vrij blijven. Men kan deze dan ook gebruiken.

De sabel kan men dan ook gemakkelijk in de hand nemen of uitgespen en de armen daardoor vrijer bewegen.

Wat het »op bivak zijn" aangaat, ofschoon de vereischten van de burnou daarnaar niet uitsluitend mogen beoordeeld worden, zoo zouden wij toch in oorlogstijd de voorkeur geven aan een deken. Door deze te wikkelen in een stuk impermeable, of beter nog imitatieleer, en vast te gespen op het koffertje,

zou men althans de zekerheid hebben droog te liggen en beter gedekt te zijn.

Voegen wij hier nu nog bij, dat bij het plaats nemen in tram en spoor men voortdurend door de burnou met zijne sabel in de war zit en de in- en uitstijgenden er bijna hals en beenen over breken, dan is er niet één reden, die voor de handhaving der burnou pleit. Op de mouwen der overjas de distinctieven als die op de overige jassen.

Sjerp. Dit dure en weinig doelmatige versiersel te doen vervallen.

Te velde zullen de officieren de sjerp spoedig verliezen en voor garnizoensdienst alleen, komt zij ons niet noodzakelijk voor.

De officier van piket of wacht behoeft niet door uiterlijke teekenen kenbaar te zijn. De wacht komt voor hem toch niet in »t geweer" dan op waarschuwing. Daarbij loopen in een eenigszins groot garnizoen zooveel officieren dagelijks met sjerp, dat de officier van piket toch niet te herkennen is.

De wijze, waarop de sjerp gedragen wordt, is daarbij hinderlijk, vooral wanneer deze 24 uren om het lijf gehouden moet worden.

Wil men echter eene sjerp voor »groot" of »gala-tenuë", dan zouden wij daarvoor een doek van de zooveel helderder en levendiger nationale kleuren wenschen, los om het midden van het lijf geknoopt, met lus en strik, of als de Engelsche officieren, over den schouder hangende.

Sabel. Hierover loopen de denkbeelden zeer uiteen.

De een wil een lichter, de ander een kleine en sommigen in 't geheel geen sabel, maar alleen eene revolver.

Wij kunnen ons met geen dezer zienswijzen vereenigen en gelooven dan ook, dat onze lange vrede-toestand er ons toe gebracht heeft de sabel meer als sieraad en salonwapen te beschouwen en daarbij te veel met het gemak rekening te houden, dan als oorlogswapen, waaraan men in zekere oogenblikken zijn leven kan te danken hebben.

Voor ons moet eene sabel een geweer uit de richting kunnen slaan en een man den kop kunnen kloven of overhoop steken.

Daarvoor dient zij voldoende lengte, stevigheid en zwaarte te hebben en geschikt te zijn om te steken en te houwen. Tevens dient door eenen korf de hand beschut te worden.

Wij voor ons zouden voor eene sabel eene flinke, nagenoeg rechte en breede lat wenschen, wat lichter, maar in het genre van het cavalerie-model.

Het denkbeeld, dat men niet handgemeen meer wordt, wil er bij ons niet in en wij keuren zelfs af het verkondigen, dat de tegenpartij het doorgaans op een »loopen" zet, wanneer men tot den storm overgaat.

Wanneer bij den aanval evenveel wilskracht ontwikkeld wordt om er in te komen, als bij den verdediger om er in te blijven, zullen op enkele punten, gedurende weinige oogenblikken, voor de eerste indringers kortstondige gevechten ontstaan, waarbij eene goede sabel onschatbare diensten kan be-

wijzen en beter dan de revolver, waarvan men geen zekerheid heeft, dat zij op een bepaald oogenblik ons niet in den steek laat. De voorbeelden daarvan zijn vele.

Het medevoeren van de revolver late men facultatief.

De sabel te doen vervallen, zooals enkelen dat wenschen, daargelaten de weinige martiale houding die de officier dan vóór den troep krijgt, is ons denkbeeld niet.

Dat onze sabel niet voldoet, daarvoor vindt men een bewijs te Atjeh, waar niet één officier met die sabel te velde trekt (1).

Ziedaar de veranderingen, die ons wenschelijk voorkomen. Wij gaven daarbij de redenen op, waarom en onthielden ons geheel in vergelijking te treden met buitenlandsche uniformen.

Het is met deze als met een huis dat men bewoont; men moet ze gedragen hebben, om over hare meer of minder practische bruikbaarheid te oordeelen.

Wij hebben ons eenvoudig de vraag voorgelegd: Hoe is, met inachtneming der bestaande uniform, de tenue op de eenvoudigste en meest doelmatige wijze te veranderen.

Wij hebben daarbij ook met geen zoogen. traditie rekening willen houden, waar deze ons niet nuttig voorkwam, of werkelijk tot verheven symbool dient. Zoo bijv. de sjerp.

Men zal toch moeilijk kunnen volhouden, al hoorden wij het beweren, dat deze het kenmerk is van den bijzonderen band, die de officieren aan het Huis van Oranje hecht.

Zat die gehechtheid niet reeds in het hart, dan zouden wij aan een dergelijk uiterlijk teeken, dat men daarenboven wellicht juist in de ure des gevaars gaat afleggen, toch weinig hechten. Trouwens, het vaandel waaronder men den eed aflegt, vertegenwoordigt dat symbool beter, terwijl in ieder geval de koninklijke kroon, aan weerszijden der kraag geborduurd, de beteekenis der sjerp kan vervangen.

BUIJS.

's Hage, 4 Juni 1891.

(1) De tegenwoordige wijze van dragen der sabel, ofschoon deze ook hare bezwaren heeft, zouden wij toch wenschen te bestendigen, omdat het gemakkelijk in den arm en de hand nemen, daarentegen weder voordeelen aanbiedt en gelegenheid geeft de sabel tot steun te gebruiken.

BENADERING VAN DE VERHEFFING DER KOGELBAAN.

(Met een schets op Plaat VII.)

Wij deelen hieronder een hulpmiddel mede, om te velde, of wanneer men de tabel der verheffingen (*Bijlage II van het Aanhangsel op het Voorschrift betreffende de wapenen en schietoefeningen bij de infanterie*) niet bij de hand heeft, door middel van eene eenvoudige berekening, onmiddellijk bij benadering de verheffing op elken willekeurigen afstand voor de banen van 500 tot en met 1800 M. te kunnen bepalen.

Zij *a* (zie fig. 8, pl. VII) de standplaats der vurende afdeeling infanterie, *c* het doel, *adc* de kogelbaan en *abc* de richtlijn, en men wil weten hoe groot de verheffing is op den afstand *ab*, dan zal deze, voorgesteld door *bd*, ongeveer bedragen:

I. Voor de banen van 1800 tot en met 1100 M.:

$$\frac{1}{100} ab \times \frac{1}{100} bc = bd \dots \dots \dots (A).$$

Opmerking. De gevonden getallen zijn voor de banen van 1800 tot en met 1500 M., over het algemeen iets te hoog voor den klimmenden — en iets te laag voor den dalenden tak der baan. Voor de banen van 1400 en 1300 M. vrij juist, wat den dalenden — doch iets te hoog, wat den klimmenden tak betreft. Voor 1200 en 1100 M. zijn, zoowel voor den klimmenden als dalenden tak, de gevonden getallen iets te hoog.

II. Voor de banen van 1000 en 900 M.:

$$\frac{3}{4} \times \frac{1}{100} ab \times \frac{1}{100} bc = bd \dots \dots \dots (B).$$

III. Voor de banen van 800 en 700 M.:

$$\frac{2}{3} \times \frac{1}{100} ab \times \frac{1}{100} bc = bd \dots \dots \dots (C).$$

IV. Voor de banen van 600 en 500 M.:

$$\frac{1}{2} \times \frac{1}{100} ab \times \frac{1}{100} bc = bd \dots \dots \dots (D).$$

Opmerking. Voor de banen van 1000 tot en met 500 M., zijn de gevonden getallen over het algemeen iets te hoog, wat den klimmenden tak betreft.

De toepassing der bovenstaande formules bestaat dus slechts uit eene eenvoudige vermenigvuldiging der honderdtallen met elkander. Behoudens de sub I en IV gemaakte opmerkingen, zal het gevonden product steeds vrij wel overeenkomen met de verheffingen, welke de in hoofde dezes genoemde *Bijlage II* aangeeft.

Voor de banen van 1000 en 900 M. moet het gevonden product met $\frac{1}{4}$ — voor die van 800 en 700 M. met $\frac{1}{3}$ — en voor die van 600 en 500 M. met $\frac{1}{2}$ worden verminderd. Wel zal men de werkelijkheid nog meer nabij komen door ook de producten voor de banen van 1200 en 1100 M. met $\frac{1}{3}$ bijv. te verminderen, doch ik heb daarvan afgezien, omdat alsdan c. q. te veel cijfers onthouden zouden moeten worden.

Voor *onderdeelen van honderdtallen* kan men het gemiddelde der naastbijliggende honderdtallen nemen. Voor 350 M. bijv. het gemiddelde der verheffingen op 300 en 400 M.

Hieronder volgen eenige toepassingen.

1ste Voorbeeld. Men wenscht voor de baan van 1600 M. de verheffing op 700 M. te weten.

Volgens formule *A* is $\frac{1}{100} ab = 7$ en $\frac{1}{100} bc = 9$. De verheffing op dien afstand zal dus $7 \times 9 = 63$ M. bedragen. *Bijlage II* geeft als *werkelijke verheffing* aan: 60,97 M. (*Zie opmerking sub I.*)

2de Voorbeeld. Men wenscht voor de baan van 1000 M. de verheffing op 550 M. te weten.

Volgens formule *B* is voor die baan de verheffing op 500 M. $= \frac{3}{4} \times 5 \times 5 = 19$ M. Voor 600 M. $= \frac{3}{4} \times 6 \times 4 = 18$ M. De verheffing op 550 M. zal dus zijn: 18,5 M. *Bijlage II* geeft als *werkelijke verheffing* aan: 17,84 M.

3de Voorbeeld. Men wenscht voor de baan van 700 M. de verheffing op 250 M. te weten.

Volgens formule *C* is voor die baan de verheffing op 300 M. $= \frac{2}{3} \times 3 \times 4 = 8$ M. Voor 200 M. $= \frac{2}{3} \times 2 \times 5 = 7$ M. De verheffing op 250 M. zal dus zijn: 7,5 M. *Bijlage II* geeft als *werkelijke verheffing* aan: 5,92 M. (*Zie opmerking sub IV.*)

4de Voorbeeld. Men wenscht voor de baan van 500 M., de verheffing op 325 M. te weten.

Volgens formule *D* is voor die baan de verheffing op 300 M. $= \frac{1}{2} \times 3 \times 2 = 3$ M. Voor 400 M. $= \frac{1}{2} \times 1 \times 4 = 2$ M. De verheffing op 325 M. zal dus zijn: 2,75 M. *Bijlage II* geeft als *werkelijke verheffing* aan: 2,76 M.

Wanneer men zich de moeite wil getroosten, onder de getallen welke *Bijlage II* aangeeft, die te schrijven welke men door berekening volgens de formules *A* tot *D* gevonden heeft, dan zal men daaruit ontwaren dat deze laatste getallen, behoudens de sub I en IV gemaakte opmerkingen, niet veel verschillen met die uit *Bijlage II*. Althans niet zóóveel om practisch onbruikbaar te zijn.

Het grootste door mij gevonden verschil is de verheffing op 1400 M. voor de baan van 1800 M. Volgens *formule A* bedraagt die verheffing $14 \times 4 = 56$ M. en volgens *Bijlage II* 71,16 M., dus bij de benadering ruim 15 M. minder; men weet echter volgens de opmerking sub I, dat het gevonden getal te laag is.

Men zal dan verder zien, dat enkele der gevonden getallen juist gelijk zijn aan — of hoogstens eenige cM. verschillen met de werkelijke verheffing. Zoo vond ik bijv. voor de baan van:

1800 M., de verheffing op	600 M. =	$6 \times 12 = 72$,	in <i>Bijlage II</i> :	72,18 M.
1700 » » » »	700 » =	$7 \times 10 = 70$,	» » »	70,01 »
1600 » » » »	800 » =	$8 \times 8 = 64$,	» » »	64,04 »
1500 » » » »	900 » =	$9 \times 6 = 54$,	» » »	54 »
1400 » » » »	1000 » =	$10 \times 4 = 40$,	» » »	39,99 »
1300 » » » »	1100 » =	$11 \times 2 = 22$,	» » »	22 »

Met een enkel woord wensch ik er thans nog op te wijzen, dat bekendheid met bovenstaande berekening, die zóó eenvoudig is, dat men ze onderofficieren en korporaals zou kunnen leeren, mijns inziens te velde van practisch nut kan zijn.

Eene compagnie infanterie bijv. is het gelukt om op ± 1200 M. op de flank eener vijandelijke batterij te komen, doch op 400 M. vóór die compagnie en evenwijdig aan hare opstelling, loopt een breede straatweg, aan weerszijden met hooge boomen beplant.

Om het vuur van de eigen troepen niet te hinderen, kan zij niet verder voorwaarts positie nemen. De compagniescommandant dient nu te weten of hij, tusschen de boomen door, met het vizier van 1200 M. rechtstreeks op de vijandelijke artillerie latende aanleggen, uitwerking van zijn vuur kan verwachten.

Hij schat, ruim genomen, de hoogte der boomen op 20 M. en vindt dat de verheffing op 400 M. $= 4 \times 8 = 32$ M. is. Wel weet hij dat dit getal iets te hoog is, doch niet zóóveel te hoog of de bundel kan onverhinderd over de boomen heengaan — en hij laat dus het gewilde vuur afgeven.

Door het in 't geheugen prenten van de aangegeven berekening, zullen mijns inziens vooral onderofficieren en korporaals meermalen uit zich zelven bij verschillende gelegenheden, zooals bijv. bij oefeningen in den voorpostendienst, het schatten van afstanden, enz. deze zoo eenvoudige berekening maken en toetsen aan *Bijlage II*. Ze zullen aldus meerdere kennis verkrijgen van de banen van ons geweer, dan de voor hen dorre en slechts zelden ingezien wordende Bijlagen van het Aanhangsel hun anders zouden verschaffen.

C. P. J. VAN VLIERDEN,
Kapitein 2de Regiment Infanterie.

Maastricht.

BOEKAANKONDIGINGEN.

La conquête de la vallée d'Atchin par les Hollandais. Une page d'histoire coloniale contemporaine, par le major W. L. DE PETIT, Chef de bataillon de l'Armée Hollandaise, Chevalier de la Légion d'Honneur. Paris, BAUDOIN & CIE; La Haye, VAN CLEEF FRÈRES. 1891.

Naar het getuigenis van de meest bevoegde beoordeelaren in onberispelijk Fransch geschreven, geeft het boek, waarvan wij hierboven den titel afschreven, een helder overzicht van de staatkundige en militaire gebeurtenissen in Groot-Atjeh, tot aan het einde van het jaar 1876. Het is ontegenzeggelijk van groote waarde voor den vreemdeling, die, eene studie makende van koloniale staatkunde, niet uit het oog verliest dat Nederland eene der voornaamste koloniale mogendheden is.

Onze algemeene indruk van den arbeid des heeren DE PETIT is dus zeer gunstig, en de wakkere uitgevers die, als naar gewoonte, voor een net gewaad hebben zorg gedragen, verdienen, evenzeer als de Schrijver, door een ruim debiet beloond te worden.

Ziedaar de aankondiging, die wij de redactie van *De Militaire Spectator* beoefden. Maar wij meenen goed te doen, haar door eenige woorden van critiek te laten volgen, — al ware 't slechts om het bewijs te leveren dat wij het gansche boek met aandacht hebben gelezen. Die critiek — over 't algemeen slechts ondergeschikte punten betreffende — vermindert weinig of niet aan de waarde van het werk.

Elders is reeds de opmerking gemaakt, dat het een eenigszins vreemden indruk geeft als men, gelijk hier, bij een in 't Fransch geschreven boek eene Hollandsche kaart gevoegd ziet. De reden daarvan ligt voor de hand: ter vermindering van de toch reeds hooge kosten van uitgaaf is blijkbaar van een bestaande kaart gebruik gemaakt. Minder begrijpelijk is het, dunkt ons, waarom bij het werk een inhoud ontbreekt.

Dit wat den uitgevers meer in 't bijzonder aangaat. Wat den Schrijver betreft, in het algemeen willen wij beginnen met de mededeeling dat hij o. i. beter had gedaan, geenerlei melding te maken van de polemiek, in der tijd over de handelingen van den generaal VAN SWIETEN gevoerd, en daarop niet van zijn kant

opnieuw in te gaan. Den vreemdeling kan die polemiek bezwaarlijk belang inboezemen, en in ons vaderland hebben wij daarvan reeds meer dan genoeg gehoord. Tegen de thans geleverde beschouwingen zou weder veel in te brengen zijn, doch wij hopen zeer dat niemand zich daartoe geroepen zal achten. Men blaze het oude twistvuur niet weer aan!

De Inleiding vermeldt de oorzaken en de aanleiding tot den oorlog. Daarin trof ons, in het bijzonder, de mededeeling (bladz. 22) dat wij bij het Sumatra-tractaat in 1871 de vrije hand kregen ten opzichte van onze gedragslijn jegens Atjeh, *en échange de nos possessions sur la côte de Guinée, qui furent cédées aux Anglais.*

Deze voorstelling is *geheel onjuist*. Wij zouden kunnen volstaan met te verwijzen naar de mededeelingen, omtrent het ontstaan van het Sumatra-tractaat gegeven door den oud-minister E. DE WAAL, in zijn te weinig gelezen werk: *Onze Indische Financiën*, I. Maar nu er zich eenmaal eene soort van legende heeft gevormd, die den loop der zaken voorstelt in den geest als thans ook de majoor DE PETIT heeft gedaan, willen wij liever trachten, zoo kort mogelijk de historische waarheid in het licht te stellen.

Het Sumatra-tractaat zou even goed tot stand gekomen zijn, wanneer wij geene bezittingen op de kust van Guinea hadden gehad. Het bewijs daarvan is dadelijk te vinden in het feit, dat in September 1868 een concept-tractaat door de *Britsche* regeering werd aangeboden, en dat, eerst een vol jaar later, van *onze* zijde de eerste officieuse stappen werden gedaan om de genoemde bezittingen, die voor ons geene waarde hadden, aan Engeland over te dragen.

Wat was de aanleiding tot het Sumatra-tractaat?

De Engelschen zagen met leedwezen de uitbreiding van ons gezag langs Sumatra's Oostkust, omdat zij — en waarlijk, na de vroeger opgedane ondervinding niet ten onrechte! — vreesden dat de belangen van den Britschen handel daardoor zouden worden benadeeld. Wanneer wij de belofte wilden afleggen dat wij in Siak en de eventueel verder onder ons gezag te brengen landstreken geene differentieele rechten zouden invoeren, dan had Engeland, gelijk het reeds in 1846 verklaard had, daartegen geen bezwaar.

Die belofte werd bij het Sumatra-tractaat gegeven; de gelijkstelling van den handel en de scheepvaart der Engelschen met die der Nederlanders was de prijs, waarvoor wij onze vrijheid kochten om op de Oost- en Noordkust van Sumatra te handelen, zooals ons belang vorderen zou.

Intusschen heeft de straks bedoelde legende een schijn van grond ten gevolge van het feit, dat het Sumatra-tractaat en de overeenkomst betreffende den afstand der Goudkust tegelijk behandeld zijn. Maar zij, die daarop zouden willen wijzen, vergeten dat er nog een derde schakel was in de onderhandelingen, n.l. het tractaat betreffende de immigratie van Britsch-Indische koeli's in Suriname.

Dit tractaat was eene »onverplichte welwillendheid» van de zijde der Britsche Regeering, die daarentegen, in het belang van den Engelschen handel, prijs stelde op de totstandkoming van het Sumatra-tractaat. Zij stelde daarom, toen de beide overeenkomsten gereed lagen, de voorwaarde dat beide te zamen zouden worden behandeld. Van *onzen* kant, niet van dien der Engelschen, werd daarop de wensch uitgesproken dat de afstand van de Goudkust mede tegelijkertijd in behandeling zoude komen. De Britsche Regeering had daartegen geen bezwaar,

en aldus geschiedde het dat overeengekomen werd, dat de drie tractaten „samen zouden staan en vallen”.

Ook hieruit blijkt, dat de afstand van de kust van Guinea *geene* voorwaarde geweest is, ons ter verkrijging van de gewenschte vrijheid van handelen ten opzichte van Atjeh, door de Engelschen gesteld. Die afstand werd, gelijk de heer DE WAAL het uitdrukt, uitsluitend „beheerscht door het wel overwogen belang der gindsche volkeren en der beschaving.”

Wij gaan over tot een ander onderwerp. In het Tweede Hoofdstuk geeft de heer DE PETIT, in een viertal bladzijden, een oppervlakkig (en niet altijd *geheel* juist) overzicht van de organisatie van het Indisch bestuur, waarna eenige mededeelingen volgen omtrent de samenstelling van leger en vloot.

Het komt ons voor, dat dit onderwerp, althans wat het leger betreft, door den Schrijver niet objectief genoeg is behandeld. Terwijl omtrent de zeemacht slechts in enkele woorden een schets wordt gegeven van de organisatie, vinden wij bij het leger uitweidingen, die, naar onze opvatting, bij den vreemdeling, voor wien het boek geschreven werd, verkeerde indrukken moeten vestigen.

Zoo bijv. wat de werving van Europeesche militairen betreft. Daar wordt vrij uitvoerig gesproken van de misbruiken en knoeierijen in vroeger tijd te Harderwijk, maar dat wij in der tijd onze gevangenissen ledigden om de Indische gelederen vol te krijgen wordt verzwegen. Dat wij vroeger uit het schuim van alle natiën, ook der Nederlandsche, niet meer dan eene sterkte van 7 à 8000 soldaten konden trekken; dat wij thans 15 à 16.000 Europeesche soldaten hebben van geheel ander gehalte, terwijl onze militaire kracht in Indië verveelvoudigd is door groote uitbreiding van de transportmiddelen te water en te land, door de zooveel betere bewapening enz. — daarvan wordt niet gerept; maar wel wordt verkondigd, dat, nu ons grondgebied belangrijk is uitgebreid, ons Indisch leger te zwak is geworden en dat het daarom, naar de meening des Schrijvers, zoo noodig geweest was bij de laatste grondwetsherziening de gelegenheid te openen, de Nederlandsche dienstplichtigen voor eenige jaren *buiten hun vaderland te verbannen*

Deze quaestie is bij de discussiën over de grondwetsherziening, in de Tweede Kamer uitvoerig behandeld, en wij laten haar dus verder rusten. Wij wijzen er slechts met een enkel woord op om te doen uitkomen, dat de heer DE PETIT den lezer van zijn boek slechts ééne zijde der medalje laat zien.

Hetzelfde kan men zeggen, wanneer men verder leest hoe nuttig de vereeniging der beide officierskorpsen — het Nederlandsche en het Indische — wezen zou, en dat nog steeds „*considérations d'un ordre secondaire, et surtout la routine*” die vereeniging hebben in den weg gestaan. De herhaaldelijk, door tot oordeelen bevoegde mannen, aangewezen groote bezwaren tegen bedoelde vereeniging verneemt de Fransche lezer niet. En dit overwegende, vragen wij ons af of het niet beter geweest ware, dat de heer DE PETIT dergelijke onderwerpen had laten rusten en zich uitsluitend tot zijn onderwerp had bepaald?

Nu wij toch aan 't critiseeren zijn, zouden wij willen vragen vanwaar de Schrijver de cijfers heeft, die op bladz. 58 vermeld staan. Bij het begin van den Atjeh-oorlog zou ons Indisch leger 32,695 man sterk geweest zijn, met 1451 paarden? Den 31sten December 1872 bedroeg de sterkte slechts 26,446 man met 1016 paarden, en van buitengewone aanvulling in de drie volgende maanden is ons niets bekend. Integendeel, ook op het einde van 1873 was de

sterkte nog lang niet geklommen tot de cijfers, door den Schrijver opgegeven. Blijkbaar zijn alzoo de officieele bronnen hier niet geraadpleegd.

En dan vragen wij verder, waarom men de sterkte in 1879 vermeld vindt van de schutterijen, de legioenen der Vorstenlanden en de barisan van Madoera, terwijl de officieele opgaven, toen het boek gedrukt werd, reeds tot ult. 1888 liepen. Overigens merken wij op dat de opgaven van 1879 niet geheel juist zijn: van de schutterijen en legioenen wordt de effectieve *sterkte*, van de barisan de 20 officieren en cc. 800 man hoogere *formatie* vermeld.

Het doet er weinig toe, zal men zeggen, en tot zekere hoogte deelen wij dit gevoelen. Maar wij meenen toch, dat, wanneer men eenmaal cijfers noemt, deze noch verouderd, noch onjuist mogen wezen.

Tegenover die cijfers moet het op den lezer een enigszins vreemden indruk maken, wanneer hij niets verneemt van het aantal en de bemanning onzer oorlogsvaartuigen in Indië; de vreemdeling zal daaruit allicht afleiden dat onze zeemacht bitter weinig beteekent.

Op de mededeelingen, in de »inleidende» hoofdstukken voorkomende, zijn dus verschillende aanmerkingen te maken; wij deden natuurlijk slechts hier en daar een greep. Maar gelukkig doet dit tot de eigenlijke geschiedenis van de verovering der Atjeh-vallei niet af, en kunnen wij ondanks onze aanmerkingen blijven zeggen dat de Schrijver door zijn arbeid een nuttig werk heeft verricht. Zooals van zijn talent te verwachten was, is de beschrijving van den gang van zaken vloeiend en boeiend; en wij moeten er bijvoegen, dat de daarbij gevoegde critiek ons menigmaal zeer juist voorkwam.

De vraag rijst slechts, of de krijgsverrichtingen en hetgeen daarmede in verband staat niet wat al te uitvoerig zijn beschreven, nu terreinschetsen ontbreken. Het zal, dunkt ons, voor den vreemdeling vrij wel onmogelijk zijn, zich voldoende in de plaatselijke toestanden te verplaatsen. Uit dit oogpunt beschouwd, zou het wellicht de voorkeur verdiend hebben, de eigenlijke militaire gebeurtenissen minder gedetailleerd te bespreken en hoofdzakelijk den politieken loop onzer vestiging in Groot-Atjeh te behandelen.

Terloops willen wij hier opmerken, dat de schrijver tot tweemaal toe (bladz. 130 en 131) van het eiland Nias spreekt, wanneer hij Poeloe Nassi bedoelt; dat (bladz. 148) de naam van onzen braven vriend JORRITSMA niet in JORRISSEN had mogen veranderd worden; dat (bladz. 180) de reserve-brigade bezwaarlijk den 20sten Januari 1874 te Atjeh kon aankomen, wanneer de generaal VAN SWIETEN haar pas den 18den ontboden had; dat het lijk van den Sultan niet naar de XII (bladz. 194), maar naar de XXII Mookims vervoerd werd....

Maar dat zijn schrijf- of drukfouten. Minder verschoonbaar schijnt ons de mededeeling (bladz. 213), terneergeschreven naar aanleiding van het bekende gevecht van 16 April 1874, dat de toenmalige majoor J. H. ROMSWINCKEL »brillait plutôt par l'audace et par l'entrain que son courage personnel communiquait à ses hommes partout où il les conduisait au feu, que par la patience et la prudence». Deze beoordeeling van, in onze oogen, een der dapperste, *maar ook een der beleidvolste* aanvoerders van het Indische leger heeft ons leed gedaan, en wij zijn overtuigd dat de Schrijver haar niet zou hebben uitgesproken wanneer hij beter met alle omstandigheden van bedoeld gevecht, en ook beter met andere

dadn van den lateren generaal ROMSWINCKEL was bekend geweest Meer willen wij hiervan niet zeggen.

Er zijn dus vlekjes in den arbeid van den heer DE PETIT aan te wijzen. Geen wonder; waar gewerkt wordt, worden fouten gemaakt, en het was vooral voor den Schrijver, die zich in voor hem geheel vreemde toestanden verplaatsen moest, een moeielijk werk dat hij ondernam!

Maar met dat al blijft *La conquête de la Vallée d'Atchin* een goed boek, dat verdient vele lezers te vinden. Moge de ontvangst bij het buitenlandsch publiek zoodanig zijn, dat Schrijver en Uitgevers daardoor aangespoord worden, ook al hetgeen na 1876 op Noord-Sumatra geschiedde, op soortgelijke wijze wereldkundig te maken.

E. B. KIELSTRA.

Den Haag, Juni 1891.

Gliederung und Ausrüstung der Armee im Felde. Zum Gebrauche bei taktischen Aufgaben, bei Generalstabsreisen, taktischen Uebungsreisen u. Ritten, Kriegsspielen und dgl. nach den neuesten organischen Bestimmungen und Dienst-Vorschriften. Zusammengestellt und herausgegeben von ADALFRIED SPRINGER, k. u. k. Hauptmann im Genie-Stabe, Präsidial-Adjutant im k. u. k. techn. u. adm. Militär-Comité. Preis: 30 kr. ö. W. Wien, 1891. Im Selbstverlage des Verfassers und in Commission bei L. W. SEIDEL u. SOHN.

In beknopten doch niettemin zeer duidelijken vorm wordt ons hier een volledig overzicht gegeven van de indeeling en uitrusting van het Oostenrijksche leger te velde, en wel in de gedaante van een, in handig formaat dichtgevouwen blad papier, waarop met blokjes in 9 kleuren de verschillende wapens, korpsen en dienstvakken zijn aangegeven en zoodanig gegroepeerd, dat daaruit de samenstelling blijkt van een infanterie-divisie, een cavalerie-divisie, een landweer-infanterie- en cavalerie-divisie, een legerkorps en het leger-commando, bestaande uit het Armee-Haupt-Quartier en het Armee-General-Commando. Bij en in ieder blokje is de formatie van het korps of dienstvak, de sterkte aan personeel, paarden en voertuigen, de bewapening en uitrusting, ook aan munitie, gereedschap en verplegingsbehoefden vermeld. De detacheringen van het eene korps of dienstvak naar het andere zijn met stippellijnen tusschen de verschillende blokjes aangeduid.

Een rijke schat van belangrijke gegevens is zodoende in een kort bestek bijeengebracht. Wij twijfelen niet, of de Schr. zal van zijn nuttigen arbeid veel voldoening hebben en wij zien daarin, wat den vorm en de uitvoering betreft, ook voor andere legers een voorbeeld ter navolging. Voor veldgebruik ware het oplakken op linnen aan te bevelen.

De Militaire Correspondent. Nederlandsch-Indisch leger. Handleiding voor allen, die belast zijn met het voeren van correspondentie en het opmaken van requesten, rapporten, klachten, processen-verbaal en marschorders. Met XXIX Bijlagen en Aanhangsel. Gedeeltelijk uit officieele stukken samengesteld door H. KOPPEN, kapitein der inf. bij de koloniale reserve. 2de herziene en vermeerderde druk. Breda, BROESE & COMP. 1891. Prijs f 0,75.

Omtrent den inhoud van dit werkje geeft de titel voldoende opheldering. In den jaargang 1882 van dit Tijdschrift (bladz. 863) werd met waardeering van de eerste uitgaaf melding gemaakt. De verschijning van een tweeden druk bewijst, dat het boekje zijn weg heeft gevonden; en ongetwijfeld zal ook deze nieuwe en verbeterde uitgaaf aan velen uitmuntende diensten kunnen bewijzen.

De inhoud is gewijzigd, voor zoover zulks in verband met sommige, inmiddels veranderde bepalingen en voorschriften noodig was geworden; daarbij zijn de Algemeene Orders voor het Nederlandsch-Indische leger tot aan het eind van 1890 geraadpleegd (de Alg. Order N°. 28 van 1890 schijnt door den Schr. over het hoofd te zijn gezien). De lijst der in den briefstijl gebruikelijke titels is aanmerkelijk uitgebreid, terwijl daaraan zijn toegevoegd de regelen omtrent het gebruik van hoofdletters, volgens DE VRIES en TE WINKEL.

Wij wenschen den Schr. ook met dezen tweeden druk veel succes toe.